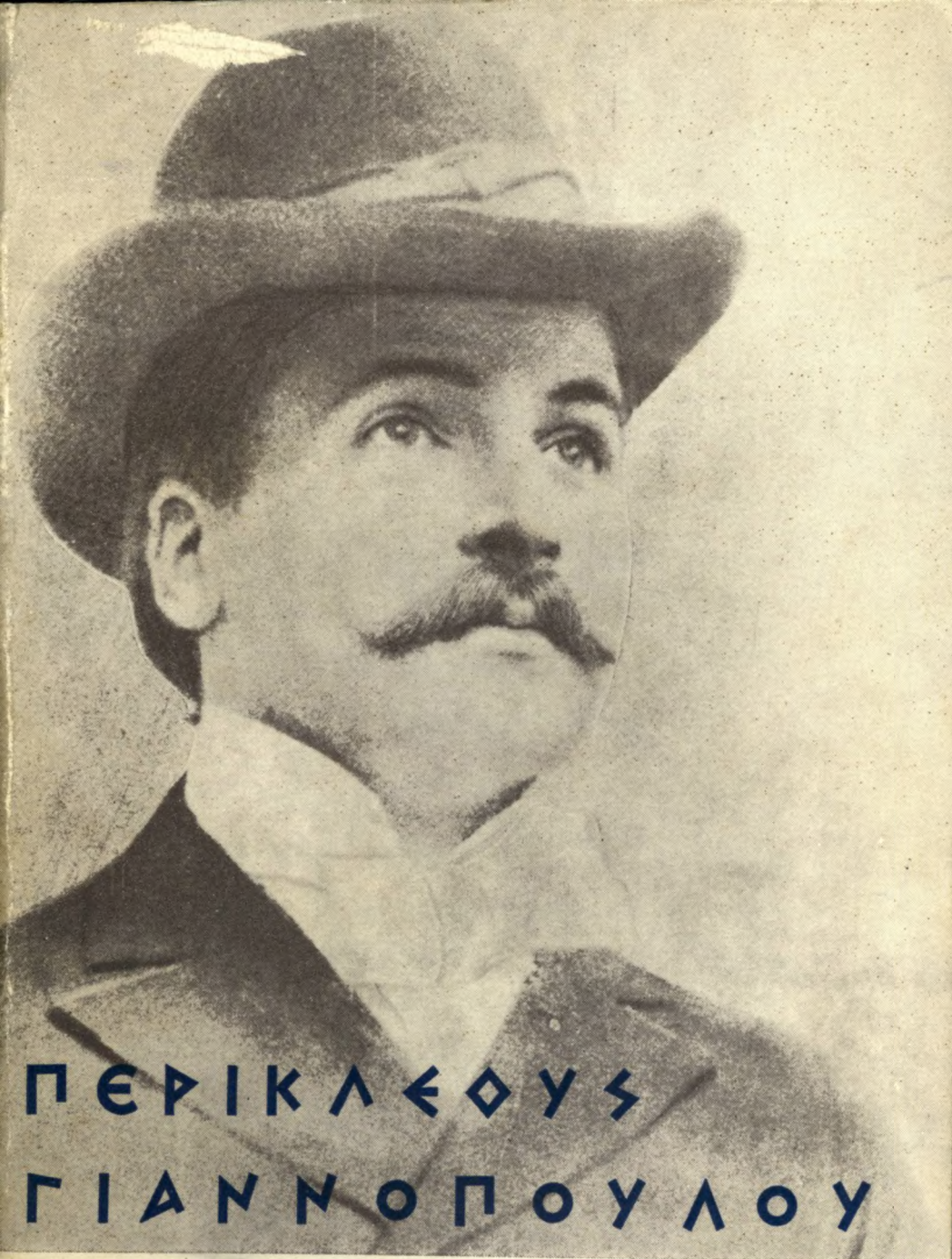

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΥ
-ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

★ ΑΠΑΝΤΑ ★

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Α Π Α Ν Τ Α

|||

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΗΜ. ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΥ-ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

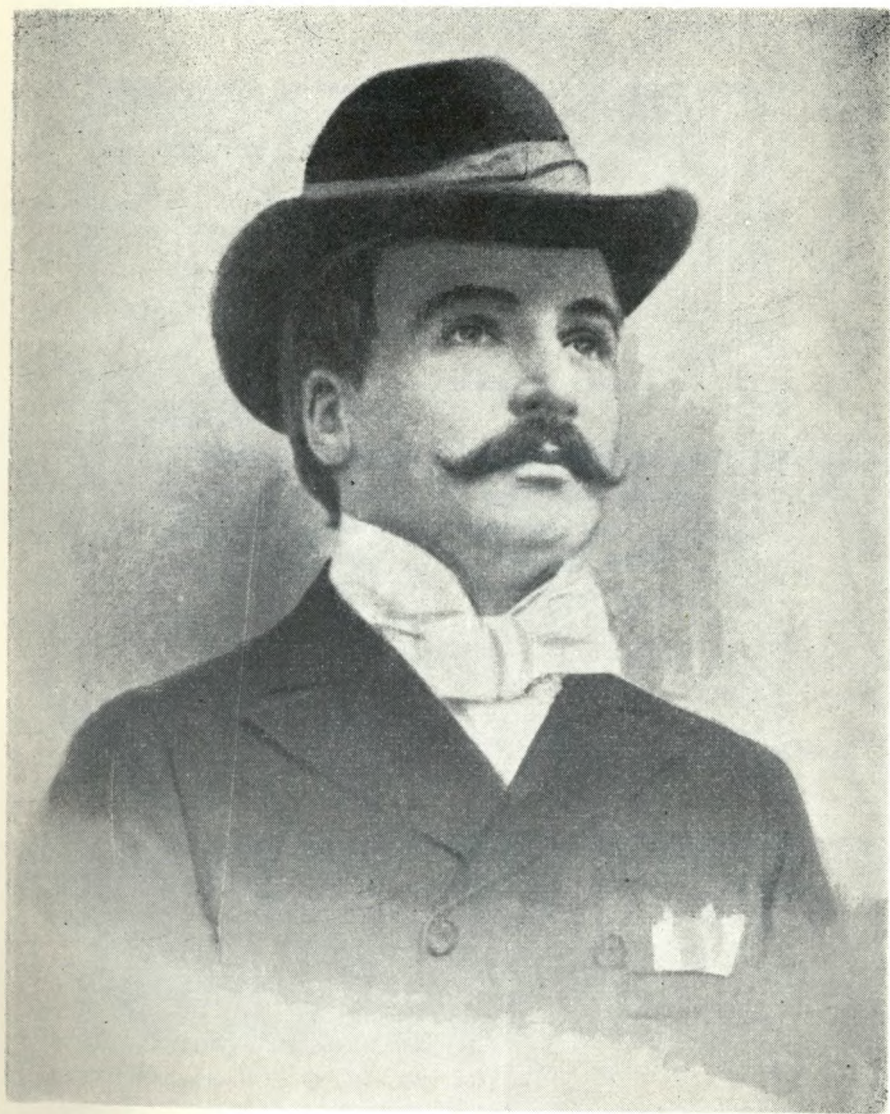
Δ. ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΥ - ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1870 - 1910

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
(1870 — 1910)

Μὲ χαρὰ ἀφιερώνω τοῦτη τὴ μελέτη στὸ
Μανώλη Κ. Φαλτάιτς.

Θᾶθελα νὰ σταθεῖ πάντα δάσκαλος κι' ὁ-
δηγὸς καὶ νὰ φωτίζει τὸ δρόμο μου μὲ τὴν
Ἑλληνικὴ του δάδα, ἀπ' τὴν ὁποία μοῦ μετέ-
δωσε καὶ τοῦτο δῶ, τὸ Γιαννοπούλειο ΦΩΣ.

Δ. Λ. — Ε

Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος στὸ Παρίσι,
σὲ ἡλικία 19-20 ἐτῶν

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ :

ΕΝΑΣ ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Μιά μέρα στὰ χέρια μιᾶς ομάδας ἀπὸ νέους, πὺν ἀσχο-
λοῦνται μὲ τὰ ζητήματα τοῦ τόπου τούτου, σὰν ἄνθρωποι πὺν
θὰ ζήσουν σ' αὐτόν, ἔπεσε ἓνα περιοδικό. Σὲ μιὰ ἀπ' τὶς γω-
νιᾶς του ἦτανε χαραγμένες λίγες φράσεις:

«Τὸ κτύπημα τῆς ξενομανίας εἶναι τὸ πρῶτον κίνημα,
ὁ πρῶτος ἀγὼν τῶν ποθόντων νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ μίαν ἀρ-
χὴν Ἑλλάδος. Ἡ ξενομανία εἶναι χωριατιά, εἶναι προστυχία.
Εἶναι ἀφιλοπατρία. Καὶ εἶναι ξυπασιά. Καὶ εἶναι ἀμάθεια».

Ἀπὸ κάτω ἓνα ὄνομα: Περικλῆς Γιαννόπουλος.

Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ πρώτη ἐπαφὴ. Σὲ λίγο ἡ περιέργεια ὡ-
δηγοῦσε σ' ἓνα βιβλιοπωλεῖο κι' ἀπὸ 'κεῖ στὰ παλαιοπωλεῖα
καὶ τὶς βιβλιοθῆκες. Ἡ ἀναζήτησις εἶχε ἀρχίσει, ἡ γνώσις θὰ
ῥχότανε. Ὅπως κι' ἔγινε. Σὲ πολὺ μικρὸ διάστημα, χάρον
στὴ μελέτῃ πὺν ἀκολούθησε τὴν πετυχημένη ἀναζήτησις, ἓνα
λαμπρὸ ὄραμα βρισκόταν ὑψωμένο μπροστά τους κι' ἓνας δρό-
μος ἀνοιγότανε πλατύς. Τὸ ὄραμα τοῦ ὁλοκληρωμένου Ἑλλη-
νισμοῦ καὶ ἡ τρανὴ δύσβατη στράτα τοῦ καθήκοντος. Στὴ μιὰ
πλευρὰ τῆς στεκότανε 'κεῖνος πὺν ξανάστησε τὸ λαμπρὸ τοῦτο
παλάτι στὴ σωστὴ του θέσις καὶ — κατὰμονος — ἄνοιξε τὸ
δρόμο γιὰ 'κεῖ. Αὐτὸς ἦταν ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, ὁ Ἑλ-
ληνας μὲ τὴν Ἀπολλώνεια μορφή, ὁ Ἑθνικὸς ἀναγεννητῆς καὶ
προφήτης, πὺν τὸ τεράστιο ἔργο του τόσα καὶ τόσα εἶχε προ-
σφέρει στὸ Νεοελληνικὸ ξεκίνημα. Ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔδειξε
στοὺς Ἑλληνες ποιοὶ εἶναι, πὺν τοὺς καθώρισε τὸν προορισμό
τους μέσα σ' ὁλόκληρη τὴν Οἰκουμένη καὶ χάραξε τὸ δρόμο γιὰ
τὴν πραγματοποίησίν του. Τὸ δρόμο αὐτό, πὺν μὲ ὁδηγὸ τὸν
ἴδιο εἶχανε ἀκολούθησει ὁ Ἀγγελος καὶ ἡ Εὐὰ Σικελιανοῦ, ὁ
Ἰωνας Δραγούμης, ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη, ὁ Νίκος Κα-

ξαντζάκης και τόσοι άλλοι ακόμη, άφανείς, μά για τοῦτο και σπουδαιότεροι μαχητὲς τῆς ιδέας. Τὸ δρόμο πού, σὲ πολλὰ σημεῖα του, πιασμένος ἀπὸ τὸ φιλικό του χέρι, εἶχε βαδίσει κι' αὐτὸς ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς και στὸν ὅποιο εἶχανε προσπαθήσει νὰ συνταιριάσουν τὸ δικό τους διαβά ο Γρηγ. Ξενόπουλος και ὁ Βλ. Γαβριηλίδης.

**

Μὲ θρησκευτικὴ συγκίνηση μιλοῦν για τὸν Γιαννόπουλο οἱ λίγοι νέοι, ποῦχαν τὴν τύχη νὰ βροῦν τὸ ἔργο του μπροστά τους και τὴν ἴδια και περισσότερην συγκίνηση και ἐνθουσιασμό· αἰσθάνονται και ἐκείνοι ἀπ' τοὺς παλιούς πού τὸν ἔζησαν και τὸν γνώρισαν, ἢ τὸν μάθανε.

Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος πρωταντίκρυσε τὸ φῶς τῆς ζωῆς στὴν Πάτρα, τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα. Εἶχε γεννηθεῖ ἐκεῖ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1870. Φῦτρο ἀρχοντικό, μὲ πατέρα γιατρό, ἀπὸ Μεσολογγίτικη γενιά και μάνα ἀπ' τὴ Βυζαντινὴ φαμίλια τῶν Χαιρέτηδων. Ἀνάμεσα στὸς κοντινότερους προγόνους του ἦσαν ὁ προστάτης τῆς Κέρκυρας ἅγιος Σπυρίδωνας, ἡ ἁγία Θεοδώρα, ὁ αὐλικὸς τοῦ Σουλτάνου, παράγοντας τῶν Πατριαρχείων και συσπουδαστὴς τοῦ Καποδίστρια στὴν Πάντοβα, γιατρὸς και λόγιος Κήρυκος Χαιρέτης, πού πρῶτος ὕμνησε τὸν Ἑλληνικὸ οὐρανὸ και τὴ φύση, κάνοντας και τὸ πρῶτο σχεδίασμα αἰσθητικῆς για τὴν Ἑλλάδα. Μέ-

Τὸ Οἰκόσημο
τῶν Χαιρέτηδων

σα στὸ τεράστιο και ἀνέκδοτο ἐθνικὸ ἔργο τοῦ Κήρυκου Χαιρέτη περιλαμβάνονται ἀκόμη ἡ μετάφραση τοῦ Τυρταίου, ἡ διάσωση τοῦ Θουρίου τοῦ Ρήγα και ἄφθονα πατριωτικά και ἐπαναστατικά ποιήματα και ἐπιστολές. Μετὰ ἀπ' αὐτὸν ἀκολουθοῦνε ὁ Θεόφραστος, διπλωματικὸς και πρῶτος γραμματέας τῆς πρεσβείας μας στὴν Πόλη, ὁ Κρητικὸς πολέμαρχος Φραγκίσκος Χαιρέτης και οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Κρητικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1841, Ἀριστείδης και Θεόφραστος, οἱ ὅποιοι δώσανε και τὸ ἐπώνυμό τους στὴν κίνηση (Ἐπανάσταση Χαιρέτη). Ὁ τελευταῖος ἀπ' αὐτούς, ὁ Θεόφραστος, ἐγκαταστάθη-

κε μόνιμα στην Πάτρα, από τότε που διωρίστηκε διευθυντής στο εκεί υποκατάστημα της Ἐθνικῆς Τραπεζίης καὶ παιδιὰ δι-
κά του ἦταν ἡ μάνα τοῦ Γιαννόπουλου Εὐδοκία καὶ ὁ Μανου-
ήλ Χαιρέτης, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀπ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, βρέθη-
κε πνευματικὰ πιὸ κοντὰ στὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο.

Ὁ Βυζαντινὸς γόνος μεγάλωσε μὲ πολλὴ ἄνεση, ἀνάμε-
σα στὶς τρεῖς ἀδελφές του, τὸ μεγαλύτερο καὶ πιὸ ἀγαπημένο
τον ἀδελφὸ καὶ τὰ ξαδέρφια του. Παιδιὲ γεμᾶτο ζωντάνια,
βρισκόταν σὲ διαρκῆ κίνηση καὶ ἀνησυχία, προκαλῶντας τὴ γε-
νικὴ προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Ὑπερβολικὰ ζωηρὸς καὶ μὲ
τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, ἦτανε πάντα πρῶτος στὰ παιδικὰ παιχ-
νίδια τῆς παρέας, ἐπιβάλλοντας τὸ δικό του τόνο σὲ κάθε ἐκ-
δήλωσή τους καὶ μὴ θέλοντας ποτὲ νὰ υποταχθεῖ σὲ τίποτα καὶ
σὲ κανένα. Μιὰ μέρα σ' ἓνα ἀπ' τὰ παιχνίδια, βρέθηκε κηρυ-
γμένος ἀπ' τὸν ξαδέρφό του Σωτῆρη Χαιρέτη. Στὴν προ-
σπάθειά του, ν' ἀποφύγει τὸ πιάσιμο, ἀποκλείστηκε σὲ μιὰ βε-
ρράντα, περιφραγμένη μὲ μιὰ μεγάλη τζαμαρία. Τότε, θέλον-
τας νὰ ξεφύγει ὅπωςδήποτε ἀπ' τὸ διώκτη του ποὺ πλησίαζε,
ῥωμισε ἀδίστακτα καὶ μὲ τὸ κεφάλι μπροστὰ ἔπεσε πάνω στὰ
τζάμια, τὰ κομματίασε καὶ βρέθηκε ἔξω, στὸν ἐλεύθερο ἀέρα,
ἀφήνοντας τὸν ἀνήμερο νὰ τὸν μιμηθεῖ ξαδελφό του ἀπα-
σβολωμένο. Ἔτσι ὅμοια θὰ συνέτριβε ἀργότερα καὶ τὶς θολές
ιδέες ποὺ θὰ τὸν ἔζωναν ἀποπνικτικὰ καὶ θάβγαινε καὶ πάλι
στὸν ἐλεύθερο ἀέρα τῆς Ἑλληνικῆς γνώσης, μὰ θάτανε ξανά
μόνος. Κανένας δὲν θὰ τολμοῦσε καὶ τότε νὰ τὸν ἀκολουθήσει.

Σὰν πάτησε τὰ δεκαεπτὰ του χρόνια ἄφισε τὴν Πάτρα
καὶ ἦρθε στὴν Ἀθήνα· νὰ σπουδάσει γιατρός. Πάνω στὸ χρό-
νο, ὅμως, φεύγει γιὰ νὰ συνεχίσει στὸ Παρίσι. Ὅταν ἔφθα-
σε ἐκεῖ ἦτανε στὴν ἀνθιση τῶν δεκαοχτῶ του χρόνων. Κα-
στανόξανθος, μὲ γαλανὰ μάτια· κάτασπρο δέρμα καὶ λεπτά,
κλασσικὰ χαρακτηριστικά, φάνταζε σὰν ἀρχαῖος ἔφηβος, μό-
λις θγαλμένος ἀπ' τὴ σμίλη ἐνὸς Πραξιτέλη. Μὲ τὸ ιδιόρρυθμο
καὶ κομπὸ ντύσιμό του καὶ μὲ τὴν ὁμορφιά τοῦ Ἀντίνοου,
προκάλεσε ζωερὴ αἰσθηση στὸ γλεντζέδικο κόσμο τῆς μεγάλης
κοσμοπόλεως, ὅπου τὸν ἔσπρωξε ὀρμητικὰ ἡ ζωερὴ του φύση.
Πανέμορφος καὶ οἰκονομικὰ εὐχερὴς, γεύτηκε τὴ ζωὴ, μακριὰ
ἀπ' τὰ φοιτητικὰ θρανία, «σὰν Ἑλληνικὸς θεὸς ποὺ ἄφησε

κάποια κορφή του Ὀλύμπου, γιά ἓνα μερόνυχτο κραιπάλης, ἀνάμεσα στοὺς θνητούς». Πολὺ σύντομα ἡ φήμη τῆς ὁμορφιάς του ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸ νυχτερινὸ κόσμο τοῦ Παρισιοῦ κι' ἡ ἐπύδρασή του πάνω σ' αὐτὸν ἦτανε τόσο, ὥστε τέσσερα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του καὶ ὀλάκερα εἰκοσιδύο μετὰ τὸ πέρασμά του ἀπὸ κεῖ, ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματός του ἐπαιρνε τὴν ἀπάντηση: *LE DIEU APOLLON* κι' οἱ γυναῖκες τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης ὠνόμαζαν Περικλῆ ὅποιον θέλανε νὰ χαρακτηρίσουν σάν πολὺ ὁμορφο. Γράφοντας, ἀργότερα, γι' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του ὁ Ἀγγελοῦ Σικελιανός, ἔλεγε χαρακτηριστικὰ πὼς κατὰ τὴν παραμονή του ἐκεῖ «ἡ νιότη του ἔπαιξε παράφορα, τὸν αὐλό, γιὰ νὰ χορέψουν μύριοι Σάτυροι, πὺν ἐξέβγαιναν μπροστά του, μεθυσμένοι ἀπὸ τὴ ζέστα τοῦ ἡλίου».

Μετὰ δυὸ χρόνια ὅμως, μὲ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, ἡ ζωὴ αὐτῆ σταμάτησε ξαφνικά. Ὁ ὁμορφος νέος εἶχε βρεθεῖ χωρὶς χρήματα· μὲ τὶς σπουδὲς του ἐκεῖ ἀπ' ὅπου τὶς ἄρχισε καί, τὸ σπουδαιότερο, ὁ θάνατος τοῦ προστάτη του καὶ ὁ μέχρι τότε τρόπος ζωῆς, τοῦχανε κλονίσει τὴν υἱεία. Σὰ θέλησε νὰ συνεχίσει τὴ σπουδὴ του, οἱ γιατροὶ τὸν ἀποτρέψανε κι' ἔτσι κατέφυγε στὸν ἀδελφό του· πὺν ἦτανε τότε ἐγκατεστημένος στὸ Λονδίνο. Στὴν πόλιν τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς ὀμίχλης δὲ μπόρεσε νὰ μείνει πάνω ἀπὸ λίγους μῆνες. Παρ' ὅλες τὶς περιποιήσεις καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀδελφοῦ του, ἡ κατάστασις τῆς υἱείας του παρέμενε ἡ ἴδια καὶ αὐτό, μαζί μὲ τὴν νοσταλγία, τὸν φέρανε πίσω στὰ πατρογονικά του χῶματα. Τὸ 1893 ξαναντίκριξε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ γραφότανε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου· ὅπου ὅμως δὲν ἐπρόκειτο καὶ νὰ φοιτήσει ποτὲ του.

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦχανε μεγάλο καλὸ. Πολὺ σύντομα συνῆρθε, τόσο σωματικά, ὅσο καὶ ψυχικά. Ρίχτηκε στὸ διάβασμα καὶ ἄρχισε νὰ δημοσιεύει, σ' ἐφημερίδες καὶ ἡμερολόγια, ἀριστουργηματικὰ μεταφράσεις, ἀπὸ ἔργα τοῦ Ντίκενς, τοῦ Πόε, τοῦ Λοτὶ καὶ τοῦ Μπωντλαίρ, μαζί μὲ δικά του πεζὰ ποιήματα. Μεταφράσεις καὶ δημιουργήματα προδίδανε ἓνα πλούσιο λογοτεχνικὸ ταλέντο, πὺν τ' ἄφηνε ὅμως οὐσιαστικὰ ἀνεκμετάλευτο, ἴσως γιὰτὶ κι' ὁ ἴδιος ἔνοιωθε, μέσα του, πὼς

ἄλλος ἦτανε ὁ προορισμός του. Ἀπ' αὐτὴ τὴ νόθο κατάστασις βγήκε σὰν ἔλαβε ἓνα γράμμα ἀπ' τὰ Μέθανα. Ὁ λόγιος φίλος του Ἀ. Γεννάδιος, τοῦγραφε: «Παῦσε νὰ διαβάξεις Μπαντλαϊρ καὶ λοιπὰ περιτώματα». Καὶ τὸν προέτρπε νὰ μελετήσει τοὺς Ἑλληνας κλασσικούς.

Ἡ προτροπὴ βοήθη ἀπήχησις κι' ἔγινε ἔργο. Ἡ μελέτη τῶν κλασσικῶν ὑπῆρξε γιὰ τὸ Γιαννόπουλο σωτήρια. Ὅταν, μετὰ ἀπὸ καιρό, τέλειωσε τὴν ἀνάγνωσις, ἡ Βυζαντινὴ γενιὰ τῆς μάνας του καὶ τὸ Μεσολογγίτικο αἷμα τοῦ πατέρα του εἶχανε μιλήσει βαθιὰ μέσα του. Ξυπνῶντας κι' ἀντρειεύοντας τὰ φυλετικά καὶ οἰκογενειακὰ κύτταρα, καὶ παραδόσεις·

Βέβαια, τὸ ἐντρυφήμά του σὲς Ἑθνικὲς πηγές, δὲν ἦτανε μονάχα μιὰ ἀπλὴ μελέτη. Μῆτε ἀντέγραψε, γιὰ νὰ συναρμολογήσῃ ἔπειτα. Ὅχι. Θέλησε — καὶ τὸ πέτυχε — νὰ βρεῖ τὰ στοιχεῖα ποὺ συνιστοῦν τὸν καθαρὸ Ἑλληνισμό. Αὐτὸν ποὺ χαρακτηρίζει ἡ ὀρθότερα, δημιουργεῖ καταστάσεις καὶ ἐποχές, χωρὶς νὰ συνδέεται καὶ μὲ καμμία ἀπολύτως. Προσδιόρισε καὶ ξανατοποθέτησε, στὰ σωστά τῆς πλαίσια, αὐτὴ τὴ μεγάλη ἔννοια, δίνοντας ἔτσι μιὰ νέα ὥθησις στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τίς νεκρωμένες ἐθνικὲς ἀξίες αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Ξεδιαλέγοντας, ἀπὸ παντοῦ, κάθε σωστὸ στοιχεῖο, τῷβαλε στὴν ἄκρη. Κι' ἔτσι στοιχεῖο μὲ στοιχεῖο, πετράδι μὲ πετράδι καὶ μὲ πρώτη ὕλη, τὸ δικό του ἀγνὸ καὶ καθάριο Ἑλληνισμό, ἄρχισε νὰ ὑψώνει μέσα του, κάστρο ὀλάκερο, τίς πολυθρόνητες «Περικλογιαννοπούλειες» ιδέες, ποὺ τόση πίκρα κι' ἄλλη τόση δόξα θὰ τοῦ χάριζαν.

Πρὶν ἀπ' ὅλα, θέλοντας νὰ γνωρίσῃ καλὰ τὴ μάνα γῆ, τὴν Ἑλληνικὴ Γῆ, ποὺ μὲ γνώμονα τὴ φύσις τῆς θὰ πύργωνε ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημά του, ἄρχισε τίς ἐκδρομές. Θεωρῶντας τὸν Ἀττικὸ χῶρο· σὰν ἀντιπροσωπευτικό, ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ, εἶχε τακτικὲς ἐπαφὲς μαζί του — κοντινὲς καὶ μακρυνές, μὲ ἄλογο ἢ καὶ πεζῇ. Ἀγάπησε κάθε γωνιά του κι' ἔμσθε τὰ μυστικά κάθε πέτρας, κάθε βράχου, κάθε πλαγιᾶς καὶ κάθε φυτοῦ. Οἱ ἐλιές, τὰ πεῦκα καὶ τὰ κυπαρίσσια τὸν γνωρίζανε, τὰ ξωκκλήσια τὸν ἀτένιζαν σὰν παλιὸ γνώριμο κι' ὅλα τὰ χαμόλαδα τὸν ὑποδέχονταν χαρούμενα. Μελετοῦσε, τὴν δική του μελέτη μὲ πάθος κι' ὥρες ὀλάκερες ξεχνιόταν παρατηρῶν·

τας τις αποχρώσεις ποῦπερνε ἓνα δεντράκι, κάτω ἀπ' τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἢ τὰ κοινὰ σημεῖα μιᾶς ἀνεμώνας κι' ἐνὸς θυμαριοῦ, μὲ μιὰ μακρυνὴ πλαγιά. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον, πού ὁ οὐρανὸς του τοῦγινε ὁδηγὸς καὶ δάσκαλος, ἀποκαλύπτοντάς του ἐκεῖνα τ' ἀπόκρυφα τῆς φύσης ποῦπερε, ὁ Γιαννόπουλος ἔνοιωθε πὼς βρισκότανε στὸ σπίτι του. Φιλοσοφώντας στὸ κάθε του βῆμα δὲν ἄργησε νὰ ξεκαθαρίσει μέσα του, τὰ σωστά ἱστορικά καὶ φιλοσοφικά στοιχεῖα καὶ νὰ ἐτοιμάσει τὴ βάση ἀπ' τὴν ὁποία θὰ ἐξαπέλυε τὴν ἐπίθεσή του. Πετώντας, κάβει τὴν τὸ ξένο κι' ἄχρηστο, εἶχε ἀπομείνει καθάριος, Ἕλληνας σωστός κι' ἤξερε πιά ποιὸς ἦτανε καὶ πού βρισκόταν ὁ προορισμὸς του. Στρέφοντας λοιπὸν τὴ ράχη, σὲ κάθε συμβατικότητα κι' ἔχοντας γερὸ θεμέλιο μέσα του, τὶς Ἑλληνικὲς ἀλήθειες καὶ ὁδηγὸ τὸ Ἑλληνικὸ μέλλον ἄρχισε νὰ οἰκοδομεῖ. Σὲ λίγο, μὲ πλήρη γνώση, διατύπωνε τὴ βάση τοῦ περιλάλητου — καὶ πολυπόθητου — Κοσμοθεωριακοῦ καὶ Βιοθεωριακοῦ συστήματος, πού πάνω του ἔπρεπε νὰ στηριχθοῦνε οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ δημιουργήσουνε τὸν κόσμον γιὰ τὸν ὁποῖον εἶναι προορισμένοι καὶ ὁ ὁποῖος, μόνο, τοὺς ταιριάζει:

«Ὁ ἄνθρωπος, — κήρυττε — γέννημα τῆς φύσης, ὅμοιος μὲ τὴν φύσιν του, εἶναι εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα αὐτῆς μοιραῖον, ἠναγκασμένον νὰ ἐναρμονισθῇ διὰ νὰ ζήσῃ. Δι' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς του, ἐκφράζει αὐτὴν ἥτις τὸν πλάττει καὶ τὸν κρατεῖ πειθήνιον ἐπὶ ποινῇ θανάτου».

Αὐτὲς οἱ φράσεις ἦσαν τὸ θεμέλιο. Πάνω τους ὑψώθηκε — σὲ δυὸ ἀπανωτὰ μέρη — ὁ κεντρικὸς ἄξονας, πού θὰ χρησίμευε σὰν κριτήριον κάθε Ἑλληνικῆς Ἐκδήλωσης:

«Τὴν Ἑλληνικὴν μας Φύσιν ἔχοντες ὁδηγόν, ὡς θεότητα λατρεύοντες Αὐτήν· πιστεύοντες εἰς Αὐτήν καὶ εἰς τὴν φύσιν ἡμῶν, τηροῦντες τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην, ἀνεμποδίστως δὲ καὶ ὑπερηφάνως ἐκφράζοντες τὸν ἔσω καὶ ἔξω κόσμον ἡμῶν, ἐκφράζομεν καὶ ζωγραφίζομεν εἰς τὴν Ἀνθρωπότητα τὴν τελείαν Ὁραιότητα καὶ Εὐγένειαν τοῦ εἶδους ἡμῶν».

Γιὰ νὰ φτάσει ὁμως τὸ Ἔθνος στὸ σημεῖο αὐτὸ μόνο ἔνας δρόμος ὑπάρχει:

«Ἀποτινάζοντες τὸν Εὐρωπαϊκὸν ζυγόν, θυθιζόμενοι εἰς τὴν Ἔσω καὶ Ἐξω Φύσιν μας, ἐλευθεριώτατα ἐκφράζοντες

ἀμφότερα, ἐλευθεροῦσθε καὶ ζῆτε, καὶ ἀνανεοῦσθε καὶ ἀνανεοῦτε τὸν Ἑδῶ καὶ Ἐξῶ Κόσμον· δηλαδή εἰσέρχεσθε εἰς τὴν ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ».

Σὰν ὕψωσε καὶ στέριωσε ἔτσι γερὰ τὴ βάσιν καὶ τὸν κορμὸ τοῦ ὁδηγητικοῦ τοῦ συστήματος, ἔστησε πάνω τους τὸ τέταρτον καὶ σπουδαιότερον μέρος του, τὸν ἱερὸ σκοπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πὺν αἰῶνες δλάκκερους κειτόταν ριγμένος σ' ἀπύθμενα σκοτάδια· γιὰ νὰ ξαναφωτίσει, ἀπ' τὸ ὕψος 'κεῖνο, Ἑθνος καὶ Ἀνθρωπότητα, νὰ ξαναδώσει στὸ Γένος τὴν πίστη στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ξαναποτελέσει τὸ φωτεινὸ ὁδηγέ, στὴν ἱερή του πρῶτη, αὐτὴ πὺν ὁ ἴδιος ὠνόμαζε Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις:

«Προορισμὸς τοῦ Ἑλλήνος — κατέληγε — εἰς τὸν κόσμον αὐτόν· ἦτο καὶ εἶναι εἰς κάθε ἐποχὴν, ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΑΥΡΙΟΝ: Ο ΕΞΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ».

Αὐτὰ ἦσαν τὰ τέσσερα σκέλη τοῦ συστήματός του. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, κάθε του ἐκδήλωση, κάθε του φράση καὶ κάθε του κίνηση θάτανε συνέπεια καὶ ὁπόροια τῶν λίγων αὐτῶν φράσεων πὺν, ἂν ὑπῆρχαν οἱ δυνατότητες — τότε — νὰ προσεχθοῦν καὶ ν' ἀξιολογηθοῦνε ὅπως ἔπρεπε· ἀσφαλῶς σήμερα, ὅλα τὰ Ἑλλαδικὰ πράγματα θὰ βρισκόντουσαν στὴ σωστή τους θέσι.

Πέντε χρόνια εἶχαν περάσει ἀπ' τὸ γυρισμὸ του, σὰν ἄρχισε ὁ Γιαννόπουλος νὰ δημοσιεύει, τὰ πρῶτα ὁδηγητικὰ του κομμάτια. Βρισκότανε, τότε· στὴν ἀκμὴ τῆς ἀνδρικῆς του ὥριμότητος κι' ἡ ὁμορφιά του φάνταζε τώρα περισσότερον σὰν Ἀπολλώνια, χωρὶς ὅμως καὶ νᾶχει χάσει τελείως τὴ λεπτότητα τῆς Ἀντινοϊκῆς. Δυναμικὸς, ἐπιβλητικὸς, μὲ τὰ καστανόξανθα μαλλιά καὶ τὰ γαλανὰ του μάτια· τὸ περὶ ἄνθρωπον μουστάκι· πὺν ὑπογράμμιζε τὸ ἀχώριστο ἀπ' τὰ χεῖλη του μειδίαμα, ἐπιβαλλότανε ἀμέσως στὸ συνομιλητὴ του. Τὸ ἰδιόρρυθμον, μὰ πάντα ἄφρογόνον ντύσιμόν του, τοῦ προσέδιδε μιὰ ἰδιαίτη γοητεία, πὺν συγκέντρωνε ἀμέσως τὰ θαυμαστικὰ βλέμματα. Φοροῦσε γραβάτες ἱππασίας ἢ τύλιγε τὸ λαιμὸν του μ' ἓνα φουλά-

ρι κι' ἔβαζε φανελλένια κουστούμια· ποῦλεγε πὼς ἦταν ἀγορασμένα ἀπ' τὰ καροτσάκια τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς, μὰ, συχνότερον ἦτανε τοῦ ἀδελφοῦ του — σταλμένα ἀπ' τὸ Λονδίνο. Ὁ Σπαθᾶκης Γιαννόπουλος ἦτανε ὁ μόνος ἄνθρωπος στὸν κόσμον τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ ὁποίου δεχότανε κι' αὐτὸ χάρη στὴ μεγάλη ἀγάπη πὺν τοῦχε. Περήφανος, ἀπὸ κανέναν ἄλλο δὲν ἤθελε τὸ παραμικρὸν — παρὰ τὶς τεράστιες δυσκολίες πὺν ἀντιμετώπιζε. Προτίμησε νὰ προσαρμώσῃ τὶς ἀνάγκες του στὰ ἐλάχιστα ἔσοδά του καὶ νὰ πουλάει πὺν καὶ πὺν ἢ νὰ ἐνεχυριάζει, παρὰ νὰ δεχθεῖ, ἔστω καὶ κάτι τὸ τιποτένιο, ἢ νὰ ἐργαστεῖ καὶ νὰ χάσῃ τὴν πολύτιμη ἐλευθερίαν του· χάρη στὴν ὁποία μποροῦσε νὰ ἀπολαμβάνει τὶς ἐκδρομές, τὸ γράψιμο καὶ τὴ χαρὰ νὰ διαθέτῃ τὸν ἑαυτό του, ὅπως ἐκεῖνος ἤθελε. Δυὶ φορὲς, πὺν ἡ οἰκογένειά του φρόντισε νὰ διοριστεῖ, στὴ Βιομηχανικὴ Τράπεζα καὶ στοὺς Ἑλληνικοὺς σιδηροδρόμους, ἐγκατέλειπε σχεδὸν ἀμέσως τὴ θέσιν του· ἀρνούμενος νὰ περιοριστεῖ ἀνάμεσα σὲ τέσσερεις τοίχους καὶ ν' ἀπασχοληθεῖ μὲ παραοικτικὴ ἐργασία. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἐννοοῦσε νὰ εἶναι ὅλα γύρω του τακτοποιημένα ὅπως αὐτὸς τᾶίελε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μέσα στὴν ὁποία ζοῦσε καὶ στὴν προσπάθειά του αὐτὴν ἐρχόταν πάντα σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς συνεργάτες καὶ τοὺς προϊσταμένους του.

Λιτότατος, μὰ πάντα κομψὸς καὶ γοητευτικὸς, εἶχε πάμπαν πολλές κατακτήσεις, ἂν καὶ δύσκολα συνεκινεῖτο. Οἱ εὐκαιρίες, γιὰ πλούσιο γάμο, δὲ τοῦλλειψαν ποτέ· μὰ καὶ ποτέ του δὲ δέχθηκε νὰ κάνει τὸν ἐλάχιστον συμβιβασμό, τὴν παραμικρὴν ὑποχώρηση ἀπ' τὶς ἀρχές του.

Μὴ ἔχοντας τὰ μέσα, γιὰ νὰ ἐκδώσῃ ὁλόκληρη τὴν τεράστια καὶ ἀναγεννητικὴ του ἐργασία· περιορίστηκε — γιὰ ἕνα διάστημα ὀκτὼ περίπου ἐτῶν — νὰ δημοσιεύει ἀποσπάσματα της, μὲ μορφὴ ἄρθρων, σὲ διάφορα περιοδικὰ κι' ἑφημερίδες. Ὁ «Νουμᾶς», τὰ «Παναθηναῖα», τὸ «Νέον Ἀστυ», ἡ «Πρωτεύουσα», ἡ «Ἀνατολή» καὶ ἡ «Κριτική», ἡ «Ἀκρόπολις», τὸ «Ἀστυ», τὸ «Μικρὸν Ἀστυ», ἡ «Ἑστία» καὶ αἱ «Ἀθῆναι» εἶχανε πάντοτε τὶς στίγες τους στὴ διάθεση τοῦ Γιαννόπουλου. Ἀρθρογραφοῦσε συνεχῶς μὲ κεῖνο τὸ τόσο χαρακτηριστικὸ, ὅσο καὶ ἐπιθετικὸ του ὕφος, πὺν μαστίγωνε καὶ ξυπνοῦσε τὶς

κοιμισμένες αίσθήσεις. Μὲ τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ τιφλοῦ ποῖ εἶδε μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ νεοφώτιστου, μὲ τὴ λαχτάρα ποῦ εἶχε γιὰ ἀγῶνα, μετὰ ἀπὸ τόσες περιπλανήσεις ἐτῶν, σὲ ξένους τόπους καὶ ξένες, θολερές καὶ σφαλερές ιδέες, καθάριος καὶ ντόμος, ἀγνὸς ὁ ἴδιος, δὲν ἐνδιαφερότανε γιὰ τίποτ' ἄλλο πιά, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ τὸ Ἑλληνικὸ μέλλον. Πονῶντας βαθιὰ κι' ἀγωνιῶντας περισσότερο, πολεμοῦσε μὲ μοναδικὸ ὄπλο του μιὰ πέννα. Χρησιμοποίησε τὴ γλῶσσα τῆς ψυχῆς του, γλῶσσα ἐπιτιμητικὴ καὶ σκωπτικὴ, γλῶσσα δασκάλου καὶ πονεμένου πατριώτη. Παραμέρισε τίς συμβατικότητες κι' ἀδιαφορῶντας ἂν ἔτσι προκαλοῦσε ἀντιπάθειες κι' ἐχθρότητες, ἂν θὰ δυσαρεστοῦσε τὴν κοινωνία, αὐτὴ τὴν τέτοια κοινωνία ποῦ, ἐξευρωπαϊζομένη καὶ μαϊμουδιζουσα τοὺς ξένους τρόπους ζωῆς, δὲν ἦτανε καὶν ΕΛΛΗΝΙΚΗ κοινωνία κι' ἄρχισε νὰ παλεύει.

Γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τίποτε δὲ ζητοῦσε καὶ τίποτα δὲ μπορούσαν νὰ τοῦ δώσουνε. Ἦθελε μόνο, νὰ τοῖς «ἀδειάσει στο κεφάλι», ὅτι χρήσιμο, ὅτι κινητικὸ, ὅτι ἀπαραίτητο τοὺς χρειαζότανε γιὰ νὰ ξαναβροῦν τὸν ἑαυτὸ τους. Καὶ βιαζότανε πολὺ, νὰ ἐκτελέσει αὐτὸν τὸν τέτοιον του σκοπὸν· γιὰτ' εἶχε πρόγραμμα νὰ φύγει γρήγορα κι' ἀπ' τὴ ζωὴ. Ἦθελε νὰ πεθάνει «νῆος καὶ ὀρθός». Κι' ἔτσι πεισματικά, προσπαθοῦσε νὰ τοὺς μεταδώσει ὅσα ἔπρεπε, τὸ συντομώτερο, φωνάζοντας τους σὰν ἀγαναχτοῦσε μὲ τὴ στάση τους: «Θὰ κάνω ὅτι εἶναι δυνατόν γιὰ νὰ σᾶς πείσω νὰ τὰ πάρετε, γιὰ νὰ σᾶς δείξω ὅτι εἶναι χρήσιμα διὰ σᾶς. Θέλετε νὰ τὰ πάρετε; Πάρετέ τα εἶναι ἰδικὰ σας. Δὲν θέλετε; Τύφλα σας!».

Ἀπευθυνότανε πρὸς τοὺς πολλοὺς κι' ὄχι πρὸς τοὺς ὀλίγους. Ἦθελε νὰ δώσει, σ' ὅλους, σωροὺς ὑλικῶν, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ κτίζουνε, κι' ὄχι «δύο-τρία τελειωμένα λιθάρια». Γιὰ νὰ κτίζουνε σωστά Ἑλληνικά, κι' ὄχι κατ' ἀπομίμηση. Καταλάβαινε ὅτι τὸ ἔργο καὶ ἡ ἀξία του δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀναγνωρισθοῦν ἀμέσως κι' ὅμως ἀγωνιζότανε καὶ πάλευε, δείχνοντας ἔτσι ὅλη του τὴν ψυχικὴ δύναμη καὶ τὴν τρανὴ μεγαλωσύνη του. Γνώριζε ὅτι ἡ ἀξία τῆς προσφορᾶς του θὰ γινότανε κατανοητὴ μόνο ἀπ' τίς ἐπόμενες γενεές, μὰ, παρ' ὅλ' αὐτά, ἐκεῖ πιστὸς στὸ καθῆκον. Συνέχιζε τὴν πορεία του, παρ' ὅλες τίς λειδωρίες καὶ τὰ προσκόμματα καὶ πε-

ριοριζότανε μόνο στο ν' ανταποδίνει, μέσ' ἀπ' τὰ γραπτά του, καυστικώτατα τὰ φαρμακερά βέλη πού τοῦ ρίχνανε: «Τὸν σημερινὸ Ἕλληνα — ἀπαντοῦσε — δὲν τὸν πείθεις οὔτε διὰ τὸ χρῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, Διότι· ὅταν πεισθῇ, τότε θ' ἀναγκασθῇ νὰ κινηθῇ, νὰ ἐνεργήσῃ, νὰ ἐργασθῇ. Καὶ αὐτὸς θέλει νὰ τρέφεται καὶ νὰ κάθεται εἰς τὸ καφενεῖον».

Τὰ ἄρθρα του, ὑπέγραφε μὲ τ' ὄνομά του μὰ, πιο συχνά μὲ ψευδώνυμο. Τὰ ὀνόματα «Λωτός», «Ὀνούφριος», «Ξηροτάγαρος» καὶ «Ἀπολλώνιος», τᾶχε ἤδη χρησιμοποιήσει γιὰ τὶς λογοτεχνικὲς του μεταφράσεις. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ «Νεοέλληνα», γιὰ κάτι περισσότερο ἀπὸ ἓνα χρόνον, σ' ὅλα τὰ ἐθνικά του κομμάτια, κάνοντας χρῆση τοῦ «Λῖνος» καὶ «Μαίανδρος» γιὰ τὰ ἐνδιάμεσα λογοτεχνικά του. Τὸ 1903 πρωτοὑπέγραψε σὰν «Ἰ. Ἀνεμος» καὶ «Θ. Θάνατος», ἐνῶ, πρὸ πολλοῦ πιά, ἔβαζε τ' ὄνομά του, πρᾶγμα πού τὸ συνέχισε καὶ μέχρι τὸ τέλος — μ' ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις. Τὰ τελευταῖα του ἄρθρα τὰ δημοσίεψε σὰ «Θ. Θάνατος»· τὸ 1904, κι' ἀπὸ τότε — ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἀπάντηση σὲ δημοσιογραφικὴ ἔρευνα τῶν «Παναθηναίων» — δὲν ἐμφανίζεται σὲ καμμιά δημοσιογραφικὴ στήλη. Ξεσηκώνει σάλο ἡ ἐμφάνιση τῶν βιβλίων του, τὸ 1906 καὶ τὸ 1907, μὰ, ὁ ἴδιος, δὲ λαβαίνει μέρος στὶς συζητήσεις· οὔτε γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ καὶ τὸ ἔργο του. Ἀπ' τὸ 1907 μέχρι τὸ 1910, πού αὐτοκτόνησε, ἐμφανίζεται μὲ μερικὲς ἐπιστολές του, σὲ μιὰ μοναδικὴ καὶ τελευταῖα ἐμφάνισή του — στὴ «Νέα Ζωή» τῆς Ἀλεξανδρείας — τὸ 1909, πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Αἴγυπτο.

Ὅλες οἱ ἰδέες του συνοψίζονται, σχεδόν, σ' αὐτὲς περὶπου τὶς ἐργασίες του: Τὴν «Κριτική», τὴν «Ἑλληνικὴ Γραμμή», τὸ «Ἑλληνικὸν Χρῶμα», «Τὴ Σύγχρονον Ζωγραφικὴν», «Πρὸς τοὺς Καλλιτέχνας μας», τὸ «Νέον Πνεῦμα» καὶ τὴν «Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Πανελλήνιον Κοινόν». Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες δημοσιεύσεις του, ἀποτελοῦν λεπτομερῆ ἀνάλυση διαφόρων εἰδικῶν θεμάτων, ὅπως ἡ μουσικὴ, ἡ ξενομανία· τὰ τραγοῦδία μας, τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ διάφορα ἄλλα, μὲ μόνον ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴν Ἑλληνοποίησιν ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ζωῆς.

Ἐγραφε μὲ ῥεῖμα τὸ δυναμικοαναλυτικὸ καὶ συνάμα τόσος ἐπιθετικὸ ὕφος του καὶ στὰ κείμενά του — ὅπως εἶπε κι' ὁ

Παλαμᾶς — «μὴ πνοὴ πνέει μέσα τους πλατειὰ συνθετικὴ. Ἀνοίγει παράθυρα, δείχνει ὀρίζοντες, σπέρνει στοχασμούς, ὑπεβάλλει ιδέες, κηρύχνει ἀλήθειες, ξυπνάει τὴν Ἱστορίαν, γαργαλίζει τὴν περιέργειαν, τεντώνει τὰ μάτια τῆς Κριτικῆς. Ἡ ρητορικὴ του εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ του καὶ ἡ ἁμαρτία του».

Ἀρχισε μ' αἰσθητικὰ κομμάτια, μὴ κι' ἡ αἰσθητικὴ ἦταν τὸ τετραβάγγελό του. Κατηφιάζει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἐσωτερικὴ διακόσμηση τῶν σπιτιῶν, κριτικαίνει ποιητὲς καὶ πεζογράφους καὶ ἀναλύει τὸ Ἀττικὸ τοπίον (1899). Δημοσιεύει μερικὰ ἀκόμη ἄρθρα του καὶ τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1902 παρουσιάζει, ἀπ' τὴν «Ἀκρόπολιν» τοῦ Γαβριηλίδου, τὴ «Σύγχρονον ζωγραφικὴν» σὲ εἴκοσι συνέχειες. Σ' αὐτὴ τονίζει πῶς ἡ ζωγραφικὴ μας, πού πρέπει νὰ ἐκφράζει τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ Ἑλλήνα, βρίσκεται ἔξω ἀπ' τὸν προσορισμό της καὶ τὴν πραγματικότητά, μὲ τὸ ν' ἀκολουθεῖ τὰ θολὰ καὶ ξένα γιὰ μᾶς Εὐρωπαϊκὰ πρότυπα. Θεωρεῖ τὸν Γύζην δάσκαλον γιὰ τὴν τεχνικὴν του εἶναι εὐγενικὴ, ὑπέροχη, μὲ σχήματα καὶ χροῶμα πού ἀγγίζουν τὴν ιδεώδη ψυχικὴν μας ὡραιότητα. Πρᾶγμα, πού ὁ καλλιτέχνης τὸ κατορθώνει, μένοντας σύγχρονος καὶ καθαρός Ἑλληνας τεχνίτης, πού δὲν ἀντιγράφει Εὐρωπαίους, ἀλλ' οὔτε καὶ μιμεῖται τὴν ἀρχαίαν τέχνην. Μὲ τὸ ν' ἀφίνει μόνον τὸν ἑαυτό του νὰ καθοδηγεῖται, ἀπ' τὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ πραγματικότητα.

Ἡ ἔλλειψη σχολῶν ζωγραφικῆς δὲν εἶναι τὸ μόνον κακό. Ἀκολουθεῖ ἡ ὑπαρξὴ κοινωνίας ντυμένης ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ τὰ ξένα πρὸς αὐτὴν φράγκικα, ἀλλὰ κι' αὐτὰ ἀνάκατα, ἀρλεκινικά, κομμικά, ἔτσι πού ὁ καλλιτέχνης δὲ μπορεῖ νὰ ἐμπνευσθεῖ. Κοινωνίας πού ἀποστρέφεται — πού μισεῖ καλύτερα — κάθε τι τὸ δικό της καὶ δὲν ἔχει καμμίαν διανοητικὴν καὶ αἰσθητικὴν μόρφωσιν. Τὸ Πολυτεχνεῖο μας διδάσκει μόνον πῶς γίνεται ἓνα σχῆμα καὶ πῶς ἀνακατάνεται τὸ χροῶμα κι' ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπίδρασις, μὲ τὶς μουντζούρες καὶ τὰ σκοτάδια τῆς εὐρωπαϊκῆς φύσης, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ ζημιὰ. Πού σημαίνει ἀνυπαρξία τέχνης. Ἀνυπαρξία τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ βρίσκεται στὴν ἄγνοια τοῦ φυσιολογικοῦ μας περιβάλλοντος καὶ τὴν ἔλλειψιν μυθολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ ιδεογραφικῶν θεμάτων. Δηλαδή ἀπ' τοὺς καλλιτέχνες μας λείπουν ἡ ἐμπνευσις,

ἡ ποίηση, ἡ σύνθεσις καὶ ἡ ψυχολογία, πράγματα πού ἀπαιτοῦν φωτεινὴ καὶ καλλιεργημένη διάνοια.

Πάν' ἀπ' ὅλα ὅμως, λείπουν ἡ γ ρ α μ μ ῆ καὶ ἡ π ρ ω τ ο τ υ π ί α. Δὲν ἔγινε κατανοητὸ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ φῶς φανερώνει κάθε ἀτέλεια σχεδίου καὶ ὅτι γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο κάθε καλλιτέχνημα πρέπει νὰ ἔχει γραμμὲς λεπτές, ἀβρὲς καὶ ἀπλές. Οὔτε καὶ κατορθώθηκε ν' ἀποκτήσουν οἱ ζωγράφοι μας πρωτοτυπία στὰ θέματα, τέτοια ὅπως τοὺς τὴν προσφέρει ἡ Ἑλληνικὴ φύσις καὶ νὰ δώσουν ἔργα προσαρμοσμένα σ' αὐτὴ καὶ συνάμα καλλιτεχνικά. Ἀγνοηθήκανε, μ' ἄλλα λόγια, δυὸ σημεῖα στὰ ὁποῖα ἔτεινε ἡ ἔκφρασις τῆς ἀρχαίας τέχνης· αὐτὴ πού ὅμως μόλις καὶ πλησίασε τὴν τελειότητα τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς.

Γενικὰ στὴ ζωγραφικὴ μας, δὲν ὑπάρχει αἰσθητικὴ. Ἡ τέχνη μας εἶναι περίφημη γιὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, μὰ δὲν ἀξίζει τίποτε γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Γιατί οἱ Ἕλληνες μποροῦν καὶ πρέπει νὰ δώσουν ἀριστουργήματα μοναδικὰ στὸ εἶδος τους, φτάνει νὰ προσαρμοσθοῦν στὴ φύσιν τους καὶ τὸν ἑαυτὸν τους. Τὴ φύσιν τῆς γῆς πού τοὺς γέννησε καὶ τὸν ἑφταπάρθενο ψυχικὸ τους κόσμον, πού τοὺς προσφέρουν τις δυνατότητες νὰ παρουσιάσουν τέχνη θεϊκὰ πρωτότυπη. Ἀρκεῖ μόνο νὰ γίνῃ ἀπόλυτα κτῆμα τους πῶς δύο εἶναι τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Ἡ γ ρ α μ μ ῆ καὶ τὸ χ ρ ῶ μ α Ἡ λεπτὴ, ἀπαλὴ, σφριγηλὴ καὶ ἡδονικὴ, μουσικὴ καὶ φαινὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν καὶ τῶν γυναικῶν μας καὶ τὸ μοναδικὸ Ἑλληνικὸ χρῶμα, τὸ φωτεινότατον, μὲ τις τόσες συνθέσεις καὶ ἀποχρώσεις, πού δείγματά του μόνο συναντοῦμε στὴ Βυζαντινὴ ζωγραφικὴ. Αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα ὑπάρχουν μόνο στὴν ἀνθρωπογέννη Ἑλληνικὴ φύσιν, αὐτὴ πού δημιούργησε καὶ θὰ δημιουργεῖ συνεχῶς πολιτισμούς, μιὰ κι' αὐτὸς εἶν' ὁ προορισμὸς τῆς. Αὐτὴ ποῦχει σὰν ἔκφρασις τὸ μοναδικὸ Ἑλληνικὸ σῶμα, τὸ σῶμα πού κάθε καλλιτέχνης πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ ν' ἀναλύει, γιὰ νὰ δίνει ἔπειτα ἀριστουργήματα τέχνης τέτοια· μπροστὰ στὰ ὁποῖα τὰ εὐρωπαϊκὰ εἶναι μηδενικά. Κι' ὥς πρὸς τὰ θέματα τὰ Ἑλληνικά θέματα τέχνης πρέπει νὰ εἶναι παρμένα ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ ἱστορίαν — ἀπ' τὸν Ὅμηρον καὶ δῶθε — κι' ἀπ' τὸ Λαϊκόν, Ἡρωικὸ καὶ Θρησκευτικὸν μας κόσμον. Ὁ Θρησκευτικὸς μας

κόσμος, ὁ Βυζαντινός, εἶναι τὸ κλειδί γιὰ τὴ νόηση ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐποχῶν, γιὰτὶ ὁδηγεῖ στά Προπύλαια τοῦ ἀρχαίου κι' ἀπ' ἐκεῖ στοὺ Μυθολογικό, γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν κατάληξη, τὸ φυσικό μας τέρμα, τὸν Ἰδανικό Ἑλληνικὸ κόσμον, ποὺ θὰ δημιουργήσῃ τὸ νέο Οἰκουμενικὸ πολιτισμό. Μόνο ἔτσι — ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ θετικὴ ἐργασία — θὰ φτάσουμε στὴν Ἑλληνικὴ Ἀναγέννηση, ποὺ ὅλος ὁ κόσμος εὖχεται καὶ ποθεῖ. Καὶ τὸ πρῶτο βῆμα εἶναι ἡ ἀποτίναξη τῆς καταστροφικῆς Εὐρωπαϊκῆς μιμήσεως, ποὺ μᾶς κρατεῖ προσηλωμένους σὲ ξένους καὶ χωρὶς τε-
ριεχόμενο προσανατολισμούς.

Ἐνῶ ἀκόμη συνεχιζόταν ἡ δημοσίευση τῆς «Ζωγραφικῆς» ἀρχίζε, τὸ Γενάρη τοῦ 1903, ἀπ' τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Κριτικὴ» νὰ παρουσιάζει τὴν «Περίεργον Κριτικὴν» του, ποὺ βάσταξε μέχρι τὴν ἀρχὴ τοῦ Μάρτη. Τὸ φαινόμενο αὐτό, νὰ δημοσιεύει ταυτόχρονα ἐμφανιζότανε γιὰτὶ οἱ ἐργασίαι τοῦ ἦσαν πρὸ πολλοῦ ἔτοιμες καὶ παραμένανε ἀνέκδοτες. Κι' αὐτὰ τὰ λίγα ἄλλωστε, ποὺ βλέπανε τὸ φῶς αποτελοῦσαν κομμάτια μόνο, ἀπ' τὸ τεράστιον ἀναγεννητικὸν τοῦ ἔργου, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὁποίου δὲ θ' ἀντίκρυζε ποτὲ τὴ δημοσιότητα.

Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ περιοδικοῦ «Κριτικῆς», ἐπιχειρεῖ μιὰ κατὰ βάθος ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Περιγελᾷ τὴ χρῆσιν τοῦ πληθυντικοῦ, τὴ στιγμὴν ποὺ ἀπευθυνόμαστε στὸν ἴδιον τὸ Θεὸ μας χρησιμοποιοῦντας τὸν ἐνικό, ξεσπᾷ ὡς κατὰ τῆς ὑπερκαθαρεύουσας «ποὺ κρύπτει κάθε νε-
νότητα πνεύματος» καὶ ἐπιτίθεται ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται νὰ διατηρήσουν τοὺς τύπους ἀγνοώντας τὴν οὐσίαν. Καλεῖ ὅλους σὲ αὐτοκριτικὴ τέτοια ποὺ νὰ καθαρίζει τὴ λάσπη ποὺ ὑπάρχει γύρω ἀπ' τὸν καθένα, σὲ μιὰ «κριτικὴ δι' ἓνα ἔθνος Νέον. Καὶ εἰδικῶς δι' ἓνα ἔθνος ξεχαρβαλωμένον». Στὸ ὁποῖον σιωποῦν οἱ φρόνιμοι, ρητορεύουν οἱ τρελλοὶ καὶ μένουν στὴν ἄκρη ἀχρησιμοποίητα, ὅλα τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια. Σὲ κριτικὴ ὅμως ποὺ νὰ εἶναι ριζικὴ καὶ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ Α καὶ νὰ τελειώσῃ στοὺ Ω, ἀναλύουσα καὶ — σὰ συνέ-
πεια — ἀνατρέπουσα κάθε ἐκδήλωση τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ γίνῃ ἀπ' τὴν Ἱστορίαν μας, ἡ ὁποία, πλαστογραφημένη ἀπὸ τὸν Πάπα καὶ τοὺς Φράγκους, παρουσιάζει τὰ γεγονότα ὅπως αὐτοὶ θέλουν καὶ ὅπως μποροῦν

νὰ τὰ καταλάβουν. Σὰ γίνει αὐτὸ — τότε μόνο — θὰ βρεθοῦνε οἱ Ἐθνολογικὲς Ἰδεολογικὲς ἀξίες μας καὶ θὰ γίνει καταληπτὸ τί σημαίνει Ἕλληνας καὶ τί Ἑλλάδα. Κι' ἀπὸ κεῖ θὰ ξεκινήσουν ὅλα καὶ θὰ τεθοῦνε οἱ θεμελιώδεις ἀρχὲς κάθε κλάδου: Παιδείας, Στρατοῦ, Ναυτικοῦ, Φιλολογίας, Ζωγραφικῆς, Γλυπτικῆς, Ἀρχιτεκτονικῆς, Μουσικῆς, Νομοθεσίας καὶ Πολιτεύματος. Τότε θὰ σαρωθοῦν ὅλα τὰ ξένα καὶ ἄχρηστα στοιχεῖα ποὺ πνίγουν τὸν Ἕλληνα καὶ θὰ μπορέσει τὸ Ἔθνος, τινάζοντας ἀπὸ πάνω του ἀκόμη κι' αὐτὴ τὴ στάχτη τῶν νεκρῶν προγόνων, ποὺ τοῦ ἐμποδίζει τὴν ἀναπνοή, νὰ πάει μπροστὰ καὶ νὰ μεγαλουργήσει. Γιατὶ τότε θ' ἀρχίσει ἀνεμπόδιστα ἡ σύνθεση ἰδεῶν Ἑλληνικωτάτων καὶ κατανοητῶν, ποὺ θὰ ὀδηγήσουνε στὴ δημιουργία τοῦ Ἀληθινὰ Ἐθνικοῦ Πραγματικοῦ Κόσμου.

Παράλληλα μὲ τὴν «Κριτική» καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴν δημοσίευε πάμπολλα ἄρθρα. Τὸ 1903 καὶ τὸ 1904 ἄλλωστε ὑπῆρξε οἱ χρόνοι ποὺ ἔκανε καὶ τὶς περισσότερες δημοσιεύσεις του. Πάνω ἀπὸ σαράντα τὸν πρῶτο καὶ γύρω στὶς πενήνταπέντε τὸ δεύτερο.

Στὴν «Ξενομανία» κάνει μιὰ συγκινητικώτατη ἐκκλήση πρὸς τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους, γιὰ τὸ χτύπημά της καὶ τὴν ἔξαρση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλοῦ μπλέκεται σὲ φιλολογικὲς συζητήσεις καὶ παρὰ πέρα καλεῖ τοὺς καλλιτέχνες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ διχόνοια καὶ τὸ φθόνο καὶ ν' ἀγωνισθοῦνε ἐναντίον τοῦ ἄθλιου περιβάλλοντος, ποὺ πνίγει κάθε Ἑλληνικὴ ἐκδήλωση καὶ διὰ τὴν ἀλλαγὴ του. Τέλος, ἀφοῦ ἐπιτεθεῖ κατὰ τῶν «Ξενομανῶν σοφολογιῶν» παρουσιάζει τὴν «Ἑλληνικὴ γραμμὴ», ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ βασικά του ἔργα, στὸ ὁποῖο μὲ ἀφορμὴ τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνεια τῆς Ἑλληνικῆς φύσης, διατυπώνει τὴν ἀνάγκη ποὺ ἔχει κάθε Ἑλληνικὸ δημιούργημα νὰ εἶναι λεπτόφωτεινό, τέλειο καὶ ξέχωρο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἔτσι ὥστε νὰ ἐναρμονίζεται μὲ τὸ φυσικὸ του περιβάλλον.

Τὴν ἀναγκαιότητα αὐτή, τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὴ γεννιέρα φύση, εἶχαν κατανοήσει οἱ ἀρχαῖοι καί, κατὰ ἕνα μέρος οἱ βυζαντινοί. Ἀπόδειξη ἀποτελεῖ τὸ ὅτι στὰ δημιουργήματά τους κυριαρχεῖ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς Ἑλληνικῆς φύσης, ἡ **κ α μ π ύ λ η γ ρ α μ μ ῆ**. Ὅπως στὴν Ἑλληνικὴ φύση ἔτσι καὶ στὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ Βυζαντινὰ ἔργα δὲν ὑπάρχει που-

θενά ή εὐθεΐα· ή όποία ἄλλωστε λείπει καί ἀπό τά σώματα μας, τήν ἐθνική μουσική καί τά δημοτικά μας τραγούδια καί ἀπό τοῖς χορούς μας. Για τό λόγο αὐτό καί τά σημερινά δημιουργήματα ἐξ μᾶς ἱκανοποιοῦν, γι' αὐτό μᾶς φαίνονται ὅλα ξένα. Γιατί εἶναι κατωμένα σύμφωνα μέ τήν εὐρωπαϊκή γραμμή, ή όποία ἐκφράζει τήν ἄγρια καί βαριά εὐρωπαϊκή φύση, πού γιά μᾶς εἶναι τελείως ξένη καί ἐχθρική. Ἀρκεῖ λοιπόν νά λείψει ἀπ' τοὺς Ἑλληνες ή περιφρόνηση πρὸς κάθε τι τό Ἑλληνικό καί θά διακρίνουνε τήν ἀλήθεια, θά προσαρμοστοῦν στή φύση τους καί θά πιστέψουνε στόν ἑαυτό τους — στήν ὑπεροχή τους — καί θά δημιουργήσουν δημιουργήματα πραγματικά, τέλεια καί ἀντιξιά τους. Κι' αὐτό γιατί τότε θά ἔχουν σά βάση τήν Ἑλληνική αἰσθητική, τήν όποία χαρακτηρίζει ή διαύγεια καί ή τέλεια ἀπλότητα καί ἀπαλότητα τῆς γραμμῆς.

Συνέχεια καί ὁλοκλήρωση τῆς «Ἑλληνικῆς γραμμῆς» ἀποτελεῖ ή μελέτη του γιά τό «Ἑλληνικόν Χρῶμα». Μέ τήν παρατήρηση ὅτι στήν ἐλαφρότητα καί τήν αἰσθητική ἀβλότητα τῆς Ἑλληνικῆς φύσης πρέπει νά ὑποταχθοῦνε ὅλες οἱ χρωμογραφικὲς τέχνες μας· ή ζωγραφική, ή γλυπτική, ή ἀρχιτεκτονική κλπ. καί ν' ἀποδώσουν ἔργα τά όποία νά χαρακτηρίζει φωτεινότητα, σαφήνεια, καί ἐνότητα χρωμάτων, ἐλαφροτάτη διαφορὰ μεταξὺ φωτός καί σκιᾶς καί μεταξὺ δύο χρωμάτων· τονίζει ὅτι στήν Ἑλληνική φύση κυριαρχεῖ σχεδόν μόνο ἕ ν α χρῶμα, τό Γαλάζιο. Αὐτό κατακλύζει τά πάντα καί μαζί μέ τό ἀργυρὸ τοῦ οὐρανοῦ καί τό χρυσαφί τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡλίου δημιουργεῖ ἀμέτρητους ἐξευγενισμένους χρωματισμούς καί τέλειες ἀποχρώσεις, ποὶ δίνουνε στό κάθε πρᾶγμα πού βρίσκεται στόν Ἑλληνικό ὥρο, τό δικό του ἀτομικό χρῶμα. Ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων πού δημιουργεῖται κατ' αὐτό τὸν τρόπο ἐκφράζει τό φῶς, τή χαρά, τήν γλυκύτητα, τήν ὁμορφιά, τήν ἡδονή καί τήν ἡδυπάθεια τῆς Ἑλληνικῆς φύσης· μέ ὅλες τίς ἀντίστοιχες ἐπιπτώσεις της πάνω στοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς γῆς.

Στό γεγονός αὐτό ὀφείλεται ή ἀσύλληπτη ὠραιότητα, ή πραγματική ὠραιότητα ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, τήν ὁποία οἱ ΝεοἝλληνες δέν ἀντιλαμβάνονται καί θά περάσει πολὺς καιρὸς γιά νά τήν κατανοήσουν καί ν' ἀντιληφθοῦνε πῶς ή εὐρωπαϊκή αἰσθητική εἶναι «ἀναισθησία» καί ή δική μας — αὐτῇ

πὺ ἀκολουθοῦμε — κακότεχνη ψευτιά· Μόνο σὰν ξεφύγουμε ἀπ' τὴ σκοτεινὴ καὶ ἐσωστραφὴ ἐπίδραση τῆς Εὐρωπαϊκῆς αἰσθητικῆς, ποῦνε ἀποτέλεσμα τῆς βαρεῖας καὶ σκοτεινῆς εὐρωπαϊκῆς φύσης, τῆς ἀνυπαρξίας τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ στραφοῦμε πρὸς τὴ δική μας, βάση τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν ἡ καμπύλη γραμμὴ καὶ τὸ ἀπαλὸ φωτεινὸ καὶ ἐξαίσιο Ἑλληνικὸ χρῶμα, αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα ποὺ ἀντικατοπτρίζονεν τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ μας φύση, θ' ἀρχίσουμε τὴν ἀληθινὴ δημιουργίαν καὶ θὰ προχωρήσουμε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Ἀναγέννηση.

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ μελέτη του, ὁ Γιαννόπουλος, δημοσιεύει μερικὰ ἀκόμη ἄρθρα του· κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 1904 καὶ ἔπειτα ἐξαφανίζεται ὁλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὶς δημοσιογραφικὰς στήλας μέχρι τὸ 1906, ὁπότε κυκλοφορεῖ τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ δύο του βιβλία τὸ «Νέον Πνεῦμα», ἐκεῖνο ποὺ ἡ ἐμφάνισίς του δημιούργησε πραγματικὸ σάλο, μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς τότε Ἀθήνας.

Γιὰ τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον, μετὰ τὶς λιγοστεῖς σελίδες, ἦταν ἡ καμπάνα ποὺ θὰ σήμανε τὸν ὄρθρον τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγέννησης. Ἀφοῦ ἀναγνώριζε ὅτι ἡ ὅλη πνευματικὴ κίνησις — σὰ δημιουργία — τῆς νεώτερης Ἑλλάδας ἐξισωνότανε μετὰ τὸ μηδέν, μιὰ καὶ προχωροῦσε χωρὶς τὴ γνώσιν τοῦ Ἑλλήνα, τὴ γνώσιν τῆς φυλῆς του καὶ μετὰ τὴν πλήρη ἄγνοια τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, χωρὶς τὴν ὑπαρξιν δηλαδὴ ἑθνικοῦ ἰδεολογικοῦ κόσμου, ὑποστήριξε ὅτι ὅλον τὸ ἑλλαδικὸ κακὸ βρίσκεται σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ ριζικὴ καὶ ἀφάνταστη ἄγνοια τῆς φυσιολογίας τοῦ Ἑλλήνα καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Μεγαλύτερη ὁμως ζημιὰ προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀντὶ νὰ καταβάλουμε προσπάθειαν διασώσεως προτιμοῦμε, σὰ μόνον διέξοδον, νὰ τὰ πέρνουμε ὅλα ἀπ' ἑξῶ, φέροντας τὸ Εὐρωπαϊκὸ σκοτάδι στὸν τόπον τοῦ Φωτός. Μετὰ ἀποτέλεσμα τὴ διαρκὴ χειροτέρευση τῆς καταστάσεως, μιὰ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ συντελεσθῇ ἔτσι Ἑλληνικὴ δημιουργία. Ὑπάρχει ὁμως καὶ μιὰ ἄλλη κύρια αἰτία τοῦ καταντήματος αὐτοῦ. Ἡ ἀρχομανὴς φιλοδοξία τῶν Ἡρώων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ποὺ ἐμπόδισε ἕναν ἀπ' αὐτοὺς ν' ἀνεβῇ τόσο ψηλὰ ὥστε ν' ἀνακηρυχθῇ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἐτσι βρεθήκαμε στὴν ἀνάγκην νὰ κάνουμε εἰσαγωγὴν βασιλεῖαν

ἀπ' τὴν Εὐρώπῃ, βασιλιᾷ ὁ ὁποῖος ἀντὶ νὰ παντρευτεῖ Ἑλληνίδα καὶ νὰ ιδρύσει Ἑλληνικὴ δυναστεία γύρω στὴν ὁποία νὰ σχηματισθεῖ ἡ Νέα Ἑλληνικὴ Ἀριστοκρατία, κάθε ἄλλο παρὰ αὐτὸ τὸ καθήκον του ἔπραξε. Καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ κάμει αὐτὸ γιατί «δὲν εἶναι βασιλεῖς οἱ περιφρονοῦντες τὸ Αἷμα τοῦ Λαοῦ των. Καὶ ὅταν τὸ Αἷμα αὐτὸ εἶναι Ἑλληνικόν δὲν εἶναι οὔτε καὶ Εὐγενεῖς».

Ἄν γινόταν αὐτό, τότε, γύρω στὸ βασιλεῖα, θὰ συγκεντρωνότανε ὅλη ἡ πνευματικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἑλλήνων καὶ θὰ τοῦ ἐξασφάλιζε τὶς δυνατότητες νὰ δημιουργήσῃ τὸ κράτος ποῦ θὰ εἶχε σὰ σκοπὸ: 1) Τὴν Ἡθικὴ καὶ Πνευματικὴ Ἑνωσι καὶ Ἀνασύνταξιν τῆς Φυλῆς. 2) Τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ ἑθαφῶν καὶ 3) Τὴν Ἀναγέννησιν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Θὰ ἐδημιουργεῖτο δηλαδὴ τὸ ἐθνικὸ ἐργαστήρι ποῦ θὰ χάλκευε τὸ τεράστιο ἔργον τῆς «Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Ὅμως οἱ Κλέφτες ποῦ γίνανε Ἥρωες, οἱ Ἥρωες - Κλέφτες, πιστέψανε ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς μίλησε μέσα τους καὶ τοὺς ὠδήγησε νὰ ἐλευθερώσουνε τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ γίνουν ἀρχηγοὶ καὶ νὰ κυβερνοῦν αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοί τους. Κι' ἀπὸ τότε μᾶς κυβερνᾷ ἡ ἀγροαμματωσύνη, ὁ Ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ Φιλαρχία, τὸ δὲ Πνεῦμα παραμένει ὑποδουλωμένο στὴ βία, σὲ σημεῖον ποῦ Ἑλλάδα νὰ σημαίνει «Τσουλικὸ Λιμέρι, πρὸς διαρπαγὴν Γῆς, Ζωῆς, Τιμῆς καὶ περιουσίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Σὰν ἦρθε ὁ δεύτερος βασιλιᾷς, οἱ Ἥρωες - Κλέφτες καὶ οἱ ἀπόγονοί τους, συμφωνήσανε μαζί του νὰ μείνῃ αὐτὸς ἀνένδυνος, νὰ κυβερνοῦν οὐσιαστικὰ αὐτοί, νὰ προσκυνοῦνται οἱ ξένοι νὰ γίνῃ ἡ ἐξωτερικὴ μας πολιτικὴ Πολιτικὴ τῶν Συμπεθερειῶν, νὰ ἀποκτηνωθεῖ ὁ λαὸς καὶ κανονίσθηκῃ ἡ μοιρασιά ἔτσι ὥστε ὅλοι νὰ μείνουνε ἱκανοποιημένοι. Ἀπὸ 'κεῖνη τὴ στιγμή ἄρχισε ὁ οὐσιαστικὸς πόλεμος κατὰ τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κάθε ἀξία καὶ κάθε χαρακτῆρας ὑπέστη ὑποδούλωσιν στὴ βία καὶ στ' ὄνομα τῆς πρακτικότητος ἀποδοκιμάσθηκε ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, ἐνῶ ζητωκραυγάζονταν ἡ προσήλωσις στὸ χρῆμα. Τὴν παντοδυναμίαν ἔχει μιὰ Βουλὴ, ὅπου μαζευθήκανε ὅλοι οἱ Πρακτικοὶ καὶ λεηλατοῦν τὰ πάντα στὰ βουβά, ἔχοντας δημιουργήσῃ «Ἑλλαδικὸ καὶ Πανελ-

λήνιο Βάραθρο». Τὸ Πολυτεχνεῖο εἶναι ὁ τάφος ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν Τεχνῶν, τὸ Ὁδεῖο τάφος τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, τὸ Πανεπιστήμιον ἀντὶ νὰ πλάθει Ἕλληνες καὶ Χαρακτῆρες βγάζει «γυαλιστάς παπουτσιῶν», ἡ Ἐπιστήμη ἔχει μεταβληθεῖ σὲ Μπακάλικο Πνεῦμα, ἡ Βουλὴ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ μεγάλα ἔθνικα Συμφέροντα καὶ κάθε διανοούμενος πού αισθάνεται καὶ μιᾷ Ἑλληνικά, ἀντιμετωπίζεται σάν ξένος. Μ' ἄλλα λόγια ἔχουμε φθάσει εἰς τὴν τελευταῖαν βαθμίδα ἐξευτελισμοῦ τοῦ Πνεύματος.

Ἀναμφισβήτητα πιά, ἡ χώρα κατάντησε νὰ ὑπάρχει χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων Κροκοδείλων τῆς γῆς, πού ἀναγκαστήκανε νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν σάν ἐλεύθερον μόνο φαινόμενον, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά τὴ φοβοῦνται γιὰτὶ εἶναι ἀπὸ φύσιν τῆς ἀνώτερῆς τους καὶ πού θὰ τὴ κομματιάσουνε πάλι, μόνον τὸ συμφέρον τους τὸ ἐπιβάλλει.

Αὕτῃ ἡ τέτοια Ἑλλάδα θέλει λαιμητόμο. Πρέπει νὰ ἐξαφανισθεῖ μαζί μ' ἐκείνους πού τὴ δέσανε στὸ Εὐρωπαϊκὸ ἄρμα. Καὶ νὰ ξαναγεννηθεῖ. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ μιὰ μόνο λύση ὑπάρχει, ἡ Πνευματικὴ ἐπανάστασις. Ἐπανάστασις Ἀτομικὴ, Κοινωνικὴ, Πολιτικὴ, Ἰδεολογικὴ, Φιλολογικὴ, Καλλιτεχνικὴ. Σὲ κάθε στάδιον καὶ κάθε τομεᾶ. Ἐπανάστασις πού θὰ διώξει τὰ Σκοτάδια, θὰ γκρεμίσει κάθε τι τὸ σάπιον, θ' ἀπαλλάξει τὴ χώρα ἀπ' τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἡλιθίους μιμητὰς τους καὶ θὰ φέρει Φῶς καὶ Ζωή. Πού θὰ καταργήσῃ ὀριστικὰ ὅλες τὰς παλιὰς ἀξίας καὶ τὰς ἰδέας, πού ἀποδειχθήκανε σάπιες καὶ ὀλέθριες καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν θὰ φέρει νέας. Τότε θ' ἀφυπνισθοῦν τὰ αἰσθήματα τῆς Ντροπῆς, τῆς Τιμῆς τῆς Ἀνδρικότητος καὶ τῆς Ἐθνικότητος. Θὰ περνωθεῖ ὁ Ἀνθρωπισμὸς καὶ τὸ Ἐθνικὸ φιλότιμον. Ὁ Τουρκοκραγιάς θὰ ξαναγίνει Ἕλληνας, οἱ γελοῖοι πιθηκισμοὶ κάθε ξενικοῦ θὰ ἐξαφανισθοῦν, μπροστὰ εἰς τὴν λαίλαπα τῆς Ἐθνικῆς δημιουργίας, τὰ κακουργήματα τῶν Φράγκων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ καταλάσσωμα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ὁ κόσμος τῶν Κλεφτῶν θ' ἀποκαλυφθοῦν κατὰ ἀπὸ τὸ ἄπλετο φῶς τῆς ἀληθείας. Θὰ πάψει ἡ ποταπότης νὰ ζητᾷ ὁ Ἕλληνας — ὁ δάσκαλος — ἀπ' τοὺς Εὐρωπαίους νὰ τοῦ ποῦν τί νὰ κάμει μέσῳ τοῦ σπίτι του. Ἡ Νεολαία θὰ μορφωθεῖ πραγματικὰ — Ἑλληνικά — θὰ γίνῃ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ μεταμόρφωσις τοῦ Χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων, ὁ λαὸς θὰ ἀποκτήσῃ πραγματικὰς ἐλευ

θερίες καὶ θὰ πάψει νὰ νομίζει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἐπειδὴ ἔχει ψῆφο. Τότε θὰ δημιουργηθεῖ Σιδερένιο κατευθυντήριον μυαλὸν καὶ θὰ τεθεῖ σὰ θεμέλιο κάθε Ἑλληνικῆς σκέψης ἡ **ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΤ ΕΛΛΗΝΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ** καὶ θ' ἀρχίσει ὁ ἅπλετος φωτισμὸς τοῦ Παρελθόντος, τοῦ Παρόντος καὶ τοῦ ὀδηγοῦ τῆς Αὔριον.

Ἔτσι μόνον, θὰ ὑπάρξουν Νέο Πνεῦμα, Νέο Ἐθνικὸ Ἰδανικόν, Νέα Πίστη καὶ θὰ δημιουργηθοῦν Ἐθνικὴ ἀρχὴ καὶ Ἐθνικὸς ὀργανισμὸς. Μόνον τότε, ἀφοῦ δηλαδὴ ἐπανέλθει ἐδῶ τὸ πνεῦμα καὶ Ἑλληνοποιήσει ἀπ' τὴν ἀρχὴν τὰ πάντα, ἐξαφανίζοντας κάθε τί τὸ Εὐρωπαϊκόν, κάθε Φραγκικὸ ἀπομεινάρει, θ' ἀρχίσει ἡ **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ**.

Τὸν ἄλλο χρόνον, στὰ 1907, κυκλοφοροῦσε καὶ ἡ «Ἐκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήνιον Κοινόν». Μ' αὐτὸ τὸ τελευταῖον του βιβλίον, ὁ Γιαννόπουλος, ἔκανε μιὰ ἀναδίφηση καὶ μιὰ σωστὴ τοποθέτηση τῆς Ἱστορίας μας γιὰ νὰ καταλήξει, ἀφοῦ πρώτῳ ἀναγγεῖλει τὴν ὑπαρξὴ ὁλοκληρωμένων ἐργασιῶν του, σχετικῶν μὲ τὴ λύση τοῦ Ἑλληνικοῦ προβλήματος, νὰ ζητήσει τὴν ἐνίσχυση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, γιὰ τὴν ἔκδοσίν του. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του καὶ ἡ ἀγωνία γιὰ τὸ μέλλον τῆς τὸν κάνανε νὰ ἐλπίζει, γι' ἄλλη μιὰ φορά, πὼς θὰ μπορούσε νὰ συγκινήσει τοὺς συγχρόνους του καὶ νὰ τοὺς ξυπνήσει ἀπ' τὸν ἀποχαυνωτικὸ λήθαργον τοῦ πνευματικοῦ ραγιαδισμού στὸν ὁποῖον βρισκόντουσαν.

Ξεκινῶντας ἀπ' τὴ μοναδικότητα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ τονίζοντας τὸ προνόμιόν της νὰ παράγει μόνη αὐτὴ **ΑΝΘΡΩΠΟΤΣ**, τοὺς Ἕλληνες, διαμαρτύρεται γιὰ τὸ δώσαμε στοὺς Εὐρωπαίους τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς κρίνουν — ἐμᾶς καὶ τοὺς πολιτισμούς μας. Αὐτὸ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ γίνῃ μιὰ γενικὴ διαστροφή τῶν γεγονότων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, σύμφωνα μὲ τὰ Φραγκικὰ συμφέροντα καὶ νὰ μᾶς ἀρνοῦνται σήμερα ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ ἀναμφισβήτητο καὶ ὀφθαλμοφανέστατον γεγονὸς ὅτι εἴμαστε αὐτόχθονες, λαὸς ξεχωριστός, χωρὶς καμμιὰ σχέση μὲ ἄλλες φυλές.

Τὸ Ἑλληνικὸ Γένος, ἀφοῦ δημιούργησε καὶ καθόρισε κατὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἐποχὴν τὸν τέλειον τύπον ἀνθρώπου, τόσο Ἰδεολογικά ὅσο καὶ Πραγματικά, συνέθεσε τότε καὶ τελειοποίησε καὶ

τὸν Ἀνθρωπισμό, μὲ βάση τὸ τριαδικὸ σύμβολο τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ἀληθινοῦ καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ, συνειδητοποιήθηκε δὲ ἀπὸ τότε ὅτι προορισμὸς τοῦ Ἑλλήνα εἶναι ὁ ΕΞΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΤΜΕΝΗΣ.

Μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα ἐκπαιδεύετο, ἀντρέφετο, ὀργανωνότανε καὶ ἐξασκεῖτο στὸν τέλειο αὐτὸ τύπο ἀνθρώπου καὶ ἰδεῶν, μέσα στὸ μοναδικὸ περιβάλλον τῶν κοινοτήτων, πού ἐπέτρεψε τὴν τελειοποίησιν ὁλόκληρης τῆς φυλῆς καὶ τὴ δημιουργία πνευματικῶν καὶ ἡγετικῶν κορυφῶν· μὲ παγκόσμια λάμψη. Ἡ πολιτειακὴ μορφή τοῦ κράτους — πολιτείας, τῶν κοινοτήτων, εἶναι ἡ μόνη κατὰλληλη γιὰ τὸν Ἑλληνα, μιὰ καὶ κάθε ὁμάδα Ἑλλήνων, καὶ ἡ πιὸ μικρὴ ἔχει μέσα της τὰ προγονικὰ κύτταρα πού, στὴν ἀναγκαία στιγμή, δημιουργοῦν τὸν παπᾶ, τὸν δάσκαλο, τὸν στρατηγό, τὸν πολιτικὸ ἡγέτη, τὸν κάθε ἀπαραίτητο συντελεστή ἀμύνης καὶ δημιουργικῆς προόδου. Τὰ κύτταρα πού βρίσκονται μέσα σ' ὅλους μας καὶ ζητοῦν ἐπιτακτικὰ διέξοδο καὶ δημιουργία ἐντονῆς προσωπικότητος. Ἐκεῖ, μέσα σ' αὐτὲς τὶς κοινότητες, προετοιμασθήκε τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸν τιτάνιο ἀγῶνα πραγματοποίησης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰδανικοῦ, πού ὁλοκληρώθηκε μὲ τὴν ἐπὶ μέρους προσφορὰ κάθε πόλης. Σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα ἀφιέρωσε καὶ θυσιάσεν τὴ ζωὴ του ὁ Μεγάλος Μακεδόνας, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ ὁποῖου ἀρχίζει καὶ ἡ ἀληθινὰ δημιουργικὴ - ἐκπολιτιστικὴ Ἑλληνικὴ Ἱστορία. Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού παρέλαβε τὸν ἐνωμένο Ἑλληνισμό καὶ στήνοντας παράλληλα πρὸς τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τὸ δικό του, τὸ ἑδαφικόν, ἔδωσε στὴ φυλὴ τὴ φυσικὴ πνευματικὴ καὶ δυναμικὴ της διέξοδο, πρὸς τὴν Ἀνατολή.

Συνέπεια καὶ συνέχεια τοῦ ἀγῶνα· γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδανικοῦ εἶναι καὶ αὕτη ἡ ἐμφάνισις καὶ ἐπιβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ καθὼς καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς Χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας, δηλαδὴ ἡ Πνευματικὴ Κοσμοκρατορία, ὁ δὲ Δικέφαλος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸν Ἀετὸ τοῦ Δία — μόνο πού ἀπόκτησε ἄλλο ἓνα κεφάλι καὶ διαφορετικὴ ἐμφάνισιν. Μ' ἄλλα λόγια ὁ Ἑλληνας εἶναι ὅχι Χριστιανὸς μὰ Χριστιανοποιός, αὐτὸς πού δημιούργησε τὸν Χριστιανισμό γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὶς δικές του ἐξανθρωπιστικὰς Ἰδέας σ' ὅλο τὸν κόσμον.

καὶ νὰ καταπολεμήσει ταυτόχρονα καὶ ὅλες τὶς Ἀνατολικὰς ἰδέες καὶ ἐπιδράσεις. Κάτω ἀπὸ τὸ φόρεμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ πολιτικὴ συγκόλλησις δύο ξεχωριστῶν ἰδεῶν, κρύβεται ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμός, ὁ ὁποῖος, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑπεραμύνθηκε ὅλων τῶν φιλετικῶν κινδύνων καὶ χρησιμοποιοῦντας τοὺς Ρωμαίους γιὰ χωροφύλακες του βρῆκε τὸν καιρὸ νὰ ἀνασυνταχθεῖ καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν Βυζαντινὴ αὐτοκρατορίαν, ἔχοντας πιά κατορθώσει νὰ Θεοποιήσῃ τὴν ἔκφραση τοῦ ἰδανικοῦ του, τὸν Ἑξανθρωπιστικὸ προσορισμὸ του.

Τὸ δεῦτερο σκέλος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Ἑβραϊσμός, ποτὲ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ ὁλοκληρωτικὰ, παρὰ μόνον κατὰ τύπους, ἐνῶ οἱ ἐκδηλώσεις τῆς νέας θρησκείας, ἀκόμη καὶ οἱ Ἅγιοί της, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ἐπαναφορὰ τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θρησκείας καὶ ἀναγνώριση τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν. Παρ' ὅλ' αὐτὰ σήμερα ποὺ ἡ Χριστιανικὴ ἐκδήλωση, ὁ Ἀνθρωπισμὸς τοῦ Ἑλλήνα, δὲν ἔχει νὰ πάθῃ τίποτα, αὐτὸς πρέπει νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ χαμηλώσῃ καὶ περιορίσῃ τὸ συναίσθημα Χριστιανός, γιὰ ν' ἀνυψώσῃ Κυρίαρχο καὶ Ἀπόλυτο τὸ συναίσθημα Ἑλλήν καὶ νὰ βρεθεῖ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ προσορισμοῦ του. Διαφορετικὰ ὁ Ἑλληνισμὸς ἂν συνεχίσει νὰ βρίσκεται στὴ νερὴ αὐτὴ κατάστασις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φωτοδότρια φλόγα θὰ παραμείνῃ σβησμένη μπρὸς στὴν Φραγκικὴ καταστροφικὴ μανία κάθε Ἑλληνικοῦ.

Πρέπει νὰ κατανοήσουν οἱ Ἕλληνες τί σημαίνει στὴν πραγματικότητά Ἑλληνικὴ Συνείδησις καὶ νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συνεχισθεῖ ἄλλο ἢ Ἑθνικὴ αὐτοκτονία, τῆς ἀποκρίψεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ χάριν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μὲ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου τὸ ἔργο τῆς φιλῆς ἔμεινε μισοτελειωμένον· τὸ δὲ Γένος, μὲ τὸν ἀφανισμὸ τῆς αὐτοκρατορίας ἀπτόμεινε χωρὶς πολιτικὸ ἀρχηγόν, κατευθυνόμενον μόνον ἀπ' τὴν Θρησκείαν του, ἡ ὁποία, δίπλα στὸ μεγάλο καλὸ τῆς διατηρήσεως ποὺ τοῦ ἔκανε, τὸ ζημίωσε καὶ ἀνυπολόγιστα, μεταδίδοντάς του τὴν πνευματικὴ ἀδράνεια, μαζί μὲ τὴν κακομοιρίστικὴν καὶ ἐλεεινὴν μοιρολατρείαν. Ἔτσι ὅλα τὰ ἀνυψωμένα Πανανθρώπινα ἰδανικά μείνανε στὰ χέρια τῶν Εὐρωπαίων καὶ διαστρεβλωθήκανε, ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμὸς βούλιαξε σ' αὐτὸ τὸ

χωρίς προηγούμενο βάραθρο ἀπ' τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ βγεῖ τὸ συντομώτερον· κι' αὐτὸ γιὰ τὸ Πανανθρώπινο καλὸ. Νὰ βγεῖ καὶ νὰ φθάσει σὲ θέση ἀνάλογη μὲ τὴ Βυζαντινὴ, μιὰ καὶ ἄλλη λύση γι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει. Ἡ θὰ βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ Πολιτισμοῦ ἢ στὴν πλήρη ἀφάνεια. Μόνο τότε θὰ γνωρίσει ἀνθιστὴ καὶ πρόοδο, ἀφοῦ ὅμως χτυπηθοῦν ἀλύπητα ἀπὸ πρὶν, ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων, ὁ καλογερισμός, ὁ στεῖρος δασκαλισμός καὶ ἡ προσήλωσις στὸ χρῆμα. Τότε θὰ ξαναβρεῖ ἡ φυλὴ τὴν πίστη στὸν ἑαυτὸ της καὶ τὸν πνευματικὸ προορισμό της καὶ θὰ ἀποτινάξει τὸν Εὐρωπαϊκὸ ζυγὸ μὲ τὴν ὀλέθρια πνευματικὴ του ἐπίδραση ποῦ μᾶς σέρνει στὰ σκοτάδια τῆς ἀμάθειας καὶ τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς.

*
**

Ἡ ἀπογοήτευσις, ποῦ ὁ Γιαννόπουλος ἔννοιωσε μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἐκκλήσεως», ἦτανε τρομερὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ πολὺ λίγα φωτισμένα πνεύματα, τὸ μεγάλο κοινὸ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὶς ιδέες του. Οἱ πολλοὶ σιωποῦσαν ἐνῶ οἱ λίγοι, ποῦ θιγόντουσαν ἀπ' τὰ γραπτὰ του, τὸν πολεμοῦσαν μὲ ἄγρια ἐπιμονή. Παράλληλα ἡ οἰκονομικὴ του κατάστασις παρέμενε ἄσχημη, τὰ ἔργα του ἀνέκδοτα καὶ ἡ πορεία τοῦ Γένους πρὸς τὸ βάραθρον συνεχιζότανε, ἐνῶ ἡ Νεολαία παρέμενε ἀνίκανη ν' ἀντιδράσῃ καὶ ὁ ἴδιος γερνοῦσε. Εἶχε κάνει ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ ἐπισύρῃ, μὲ τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ γραψίματός του, τὴν προσοχὴ πάντων στὶς ιδέες του, μὰ προκάλεσε μόνον τὴ δυσπιστίαν καὶ τίποτ' ἄλλο.

Ἐγκαταλείποντάς τα ὅλα, πῆγε γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα εἰς τὴν Αἴγυπτον, κοντὰ εἰς τὴν ἀδελφὴν του· μὰ δὲν ἄργησε νὰ ξαναγευρίσῃ τὴν Ἀθήναν. Ἐμενε σ' ἓνα σπίτι κάτω ἀπ' τὴν Ἀκρόπολιν, ποῦ τοῦχε παραχωρήσει ὁ μεγαλοκτηματίας Χαλκιάπουλος. Ὁ ἴδιος τὸν ἐνίσχυε καὶ οἰκονομικά, λέγοντάς του πὼς τὸν ἤθελε δῆθεν γιὰ ἐπιστάτην στὸ σιφλίκι του, εἰς τὴ Θεσσαλίαν. Ὁ Γιαννόπουλος ὅμως εἶχε πάρει στὰ σοβαρὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ καὶ πολὺ συχνὰ βρισκότανε στὸ κτῆμα, στὸ Θεσσαλι-

κὼ κάμπο, ὅπου ἔμινε σὲ μιὰ λασποκαλύβα φτιαγμένη ἀπ' τὰ ἴδια του τὰ χέρια.

Ὅσο ὁμως πλησίαζε τὰ σαράντα τόσο ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου του, πού τὸν εἶχε προαναγγεῖλει ἑπτὰ χρόνια πρὶν, ἀπο το 1903 καὶ τὸν εἶχε περιγράψει στὸν πρόλογό τῆς «Ἐκκλήσεως» τὸ 1907, τοῦ γινότανε καὶ πιὸ ἔμμονη. Τὰ τελευταῖα του ἀρθρὰ τᾶχε ὑπογράψει σὰ Θ. Θάνατος καὶ μιὰ μέρα, συζητώντας μὲ τὸν Καμπούρογλου τοῦ εἶπε: «Νά πάρεις ἓνα ἄτι ὠραῖο καὶ κάτσαπρο, χωρὶς σέλλα, χωρὶς χάμουρα καὶ τὶς ἄλλες ἀηδίες. Νύ τὸ καθαλλήσεις καὶ νὰ τὸ πύσεις ἀπὸ τῇ χαίτη του μὲ τὸ ἓνα χέρι ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ κρατεῖς ὑψωμένο τὸ πιστόλι. Ἐχὼν δύο βάρη στὰ πόδια σου, νὰ τὸ κτυπήσεις δυνατὰ καὶ νὰ μπεῖς μαζί του, μὲ ὅλη τὴν ὀρμή, στὴ θάλασσα. Ὅταν δεῖς ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ προχωρήσεις πλέον, νὰ γυρίσεις τότε καὶ νὰ πυροβολήσεις εἰς τὸν κρόταφον. Τὸ ἄλλο, ἀφοῦ σὲ ξεφορτωθεῖ, μὴν ἀνησυχεῖς. Κολυμπώντας αὐτὸ θὰ βγεῖ ἔξω. Καὶ ὁ ἀναβάτης θὰ χαθεῖ μέσα στὸ βάθος τῆς ὠραίας θαλάσσης, χωρὶς νὰ φανεῖ τίποτε...». Ὁ Καμπούρογλου, ἀνήσιχος, εἰδοποίησε τὸν ἐξαδερφό του, ἐπίλαρχο Κρίτσα καὶ τῇ γυναίκα του, μὰ οὔτε ἐκεῖνοι μπορέσανε ν' ἀντιδρῶσιν.

Λέγοντας σ' ὅλους πὼς ἀποφάσισε νὰ γίνῃ «πρακτικὸς», ἄρχισε νὰ γυρίζει τὰ φιλικὰ του σπίτια καὶ νὰ ἐξαφανίζει κάθε φωτογραφία του, κάθε χειρόγραφο ἢ ἄλλο ἐνθύμιο. Μιὰ μέρα, μὲ τῇ βοήθεια τοῦ μικροῦ ἀνηψιοῦ του, Κίμωνα Κρίτσα, ἔκαψε ὅλα του τὰ ἔργα. Ἐπὶ μία ὁλόκληρη ἡμέρα καιγόντωνσαν ὄγκοι χειρογράφων. Ὅλη ἐκεῖνη ἡ τεράστια σύνθεση ἰδεῶν πού εἶχε διατυπώσει γίνηκε στάχτη, μὲ πρώτη τὴ θεσπέσιαν «Ἀρχιτεκτονικὴν» του, πού ὅσοι εἶχανε ἀκούσει κομματίου τῆς τὴν ἐκθειάζανε. Σὰ δικαιολογία γιὰ τὴν καταστροφὴ πρόβαλε τὸ ὅτι θὰ γινότανε «πρακτικὸς» καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γῆ πού τοῦ τὰ ἐνέπνευσε θὰ τὰ ἐνέπνεε καὶ σὲ ἄλλους. Κάτι ἄλλο ἀκόμη πού χειροτέρευσε τὴν κατάστασίν του εἶτανε καὶ μιὰ λυπηρὴ συνάντησις πούχε μὲ τὴ μητέρα τῆς ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου, μὲ τὴν ὁποία τὸν συνέδεε ἓνα παλιὸ αἷσθημα.

Ἀρχισε νὰ κάνει ἀποχαιρετιστήριες ἐπισκέψεις στὰ διάφορα σημεῖα τῆς Ἀττικῆς πού ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα, ἐνῶ τὰ θράνα τὸν βλέπανε νὰ τριγυρίζει τὴν Ἀθῆνα, ξαπλωμένος

σ' ἓνα ἀνοιχτὸ ἀμάξι γεμᾶτο ἀπὸ ἄνθη πασχαλιᾶς. Ἀνησυχῶντας οἱ δικοὶ του ἔγραψαν σὲ πλούσιο θαυμαστή του, ἐγκατεστημένο στὸ ἐξωτερικὸ νὰ τοῦ γράφει νὰ πάει κοντὰ του, μὲ τὴν πρόφαση πὼς εἶχε τὴν ἀνάγκη του. Ξέρανε ὅτι ἡ ἰδιάθιση ἐξυπηρετικότητος τοῦ Γιαννόπουλου ξεπερνοῦσε κάθε ὄριο κ' ἐλπίζανε ὅτι ἔτσι θὰ τὸν ἀπότερπαν ἀπ' τὸ διάβημα ποὺ σχεδίαζε μὰ, τὸ τηλεγράφημα ἀπ' ἔξω, ἔφθασε μὲ καθυστέρηση μιᾶς μέρας.

Τὴν προηγουμένη μέρα τῆς 10ης Ἀπριλίου ὁ Γιαννόπουλος ταχυδρόμησε· σὰν ἀποχαιρετιστήριο δῶρο, σ' ὅλους τοὺς φίλους του, μιὰ κάρτα ποὺ παρίστανε ἓναν ἔφηβο καθάλλαρον ἀπ' τὴ ζωοφόρο τοῦ Παρθενῶνα. Ὑποδηλωτικὸ τοῦ τρόπου ποὺ θὰ πέθαινε...

Τὸ ἴδιο βράδυ πῆγε στὸν κινηματογράφο μὲ συντροφιά τὸ ζεῦγος Κ. Κατσιμπάλη. Καλοδιάθετος, τοὺς κάλεσε μετὰ νὰ πάρουν μιὰ μπύρα στὸ Σύνταγμα. Τὴν ὥρα ποὺ πίνανε ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του «Τὸ τριαντάφυλλο καὶ τὸ Ἀηδόνι» τοῦ Οὐάιλντ· ποὺ εἶχε μεταφράσει καὶ τοὺς τὸ διάβασε μὲ φωνὴν βραχνή καὶ μὲ πικρὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη.

Τὴν ἄλλη μέρα, μ' ὅλη τὴ δυνατὴ βροχὴ ὁ Γιαννόπουλος, ντυμένος στὰ ὀλόλευκα, μὲ ἄσπρη φανέλλα, κάλτσες καμωμένες στὴ Θεσσαλία καὶ γάντια γκλασσέ, πῆρε ἓνα ἀμάξι καὶ ἔφθασε στὸ Σκαρამιαγκᾶ. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔφαγε στὸ χάνι, ζήτησε ἀπ' τὸν ἀμαξῆν νὰ ξεξέψει ἓνα ἄλογο. Τὸ πῆρε, καθάλλησε καὶ προχώρησε στὴν ἀκτὴ. Μπροστὰ στὸ κύμα ἀλείφτηκε ἀρώματα, στεφάνωσε μὲ ἀγριολούλουδα τὸ κεφάλι καὶ κάλπασε πρὸς τὰ κύματα, μέσα στὴν ἀνοιξιὰτικὴ νεροποντὴ, ἔχοντας πάνω του ἓνα σακκουλάκι μὲ βαρύδια. Σὰν ἔφτασε, ἔτσι καθάλλα, στὰ βαθειὰ νερά, γύρισε τὸ ἄλογο πρὸς τὴν ἀκτὴ καὶ κρατῶντας το μὲ τὸνα χέρι πυροβόλησε μὲ τ' ἄλλο στὸν κρόταφό του καὶ χάθηκε μέσα στὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ἄλογο ξαναγύριζε ἀγριεμένο στὴν ἀκτὴ.

Μετά ἀπὸ δυὸ βδομάδες ἡ θάλασσα ἔβγαλε τὸ πτώμα του στὴν παραλία τῆς Ἐλευσίνας. Μὲ ἀγαλματώδη ἀκαμψία, ἔμοιαζε σὰν ἀρχαῖος κοῦρος, ποὺ ἡ θάλασσα τὸν ξαναγύριζε στὸ

φῶς. Τὰ μάτια εἶχανε φαγωθεῖ ἀπ' τὰ ψάρια μὰ οἱ ἄδειανές κόγχες τους σκεπαζόντουσαν ἀπ' τὰ βλέφαρα. Τὸ ρολόι του ἔδειχνε 11·3' καὶ στὸ πορτοφόλι του βρέθηκε ὁ ὁβολός· πὺν σάν 'Ἑλληνας θὰ ἔδινε στὸν Χάροντα, γιὰ νὰ τὸν περάσει ἀπ' τὴν 'Αἰχουσία λίμνη στὰ 'Ηλύσια, ὅπου πηγαίνανε γιὰ ἀνάπαυση οἱ ψυχές τῶν 'Εκλεκτῶν.

Ὁ ἀστυνόμος τῆς 'Ελευσίνας μὲ τοὺς χωρικοὺς τὸν μεταφέρανε στὸ μικρὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Τὴν ἄλλη μέρα σά φτάσανε μὲ τὸ τραῖνο ὁ ἐπίλαρχος Κρίτσας μὲ τὸν Κ. Κ. τοῖμπαλη γιὰ νὰ φροντίσουν τὴν ταφή του, τὸν βρήκανε ἀλειμμένο μὲ μῦρα καὶ στεφανωμένο μὲ ἄνθη. Τοὺς ἐξήγησαν πῶς δυὸ κυρίες, πὺν φαίνονταν ἀπ' τὴν καλὴ 'Αθηναϊκὴ κοινωνία, εἶχαν φθάσει μὲ τὸ πρωῒνὸ τραῖνο, τὸν εἶχαν περιποιηθεῖ καὶ φύγανε χωρὶς κανεὶς νὰ μάθει ποιὲς ἦσαν.

Ἐπῆρχε πρωθυπουργικὴ ἐντολὴ νὰ ταφεῖ ὁ Γιαννόπουλος ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθοῦν ἐπείσοδια ἀπὸ ἐνδεχομένη μεταφορά του στὴν 'Αθήνα. Ἔτσι κι' ἐγινε. Ἐνας παπᾶς ἔψαλε λίγο πιὸ πέρα ἀπ' τὸ νεκρὸ τοῦ Γιαννόπουλου, ποῦταν πνιγμένος μέσα σὲ ἀγκαλιὲς ἀπὸ ἄνθη, ἐνῶ κορίτσια τῆς 'Ελευσίνας, ντυμένα μὲ τὰ τοπικά τους ροῦχα, ἀκούμπησαν δίπλα του ἕνα κανάτι γεμᾶτο νερό, ὅπως ὑπαγόρευε ἕνα πολὺ παλιὸ τους ἔθιμο. Κάποια ἀρχόντισσα τοῦ τόπου πρόσφερε ἕνα λινομέταξο σεντόνι γιὰ νὰ τὸν τυλίξουν κι' ἐνῶ τὸν κατέβαζαν στὸν τάφο, οἱ κόρες τῆς 'Ελευσίνας χύνανε πάνω του νερὸ ἀπ' τὴν ὑδρία τους. Τὴν ἴδια στιγμὴ, σ' ἕνα ὕψωμα πιὸ πέρα, φάνηκαν πὺν παρακολουθοῦσαν ἀκίνητες τὴν ταφή οἱ δυὸ πρωῒνές μυροφόρες. Μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια θὰ μαθεύονταν πῶς ἦταν ἡ Σοφία Λασκαρίδου· μαζὶ μὲ μιὰ φίλη της. Μόλις εἶχε γυρίσει ἐπειγόντως ἀπ' τὸ ἐξωτερικόν, θέλοντας νὰ τὸν προφθάσει, μὰ εἶχε ἔρθει ἀργά. Ὁ Γιαννόπουλος ἀνῆκε πιά στὴν 'Αττικὴ γῇ πὺν τόσο εἶχε λατρέψει καὶ πὺν τὸν ἀγκάλιαζε τώρα στοργικά...

✱

Ὁ θάνατος τοῦ Γιαννόπουλου προκαλέσε σάλο στὴ μικρὴ 'Αθήνα τοῦ 1910. Οἱ ἐχθροὶ του βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ὑ-

προστηρίζουν ότι δεν ήτανε στὰ λογικά του, ἐνῶ παράλληλα οἱ φίλοι του ξεσπάθωναν γιὰ τὰ προστατεύουν τὴ μνήμη του καὶ ἄφηναν τὰ δάκρυά τους νὰ τρέξουν ἐλεύθερα καὶ νὰ φανερώσουν τὸν πόνο τους. Τὰ μοιρολόγια τοῦ Παλαμᾶ, τῆς Μυρτιώτισσας καὶ τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι χαρακτηριστικὰ τοῦ πόνου ποὺ προκαλεσε ὁ χαμός του, ἐνῶ τὰ λόγια ποὺ ὁ Δραγούμης χάραξε στὸ ἡμερολόγιό του φανερώνουνε τὸ μέγεθος τοῦ κενοῦ, ποὺ ὁ Γιαννόπουλος ἄφηνε πίσω του: «Μοῦ φαίνεται — σημείωνε ὁ Δραγούμης — πῶς τώρα ποὺ ἔφυγε κεῖνος εἶναι ἀνάγκη νὰ φορτωθῶ ὅλα τὰ βάρη ἐκείνου. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχω πολλὴ δουλειά, πάρα πολλὴ δουλειά. Οὔτε μιὰ στιγμή τῆς ζωῆς μου δὲν πρέπει νὰ χάσω».

Τὸ ἔργο τοῦ Γιαννόπουλου, ἂν καὶ ἔμεινε σκορπισμένο κι' ἄγνωστο στοὺς πολλούς, ἐπέδρασε ἀποτελεσματικὰ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ ἔμμεσα ἐπηρεάστηκαν ἀπ' αὐτόν, τὸ ἔργο τοῦ Ἀγγελοῦ καὶ τῆς Εὐας Σικελιανοῦ εἶναι ἀπόρροια τῶν Γιαννοπούλειων ἰδεῶν. Γιατὶ ἀκολουθώντας πιστὰ τὴ γραμμὴ τοῦ κηρύγματός του ὁ Σικελιανὸς ἐγκληματίσθηκε ἀπόλυτα στὴ γῆ τῶν Δελφῶν· ἔνοιωσε τὸ μυστικὸ τῆς μήνυμα καὶ δημιουργήσε τὸ δικό του ἔργο, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἐξανθρωπιστικὴ Δελφικὴ Ἰδέα, ποὺ ὁ Γιαννόπουλος εἶχε θέσει σάν τὸ Ἑλληνικὸ Ἰδανικό. Ἐκεῖ πάλι, στὸ ἔργο τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου, ἔχει τίς ρίζες τῆς καὶ ἡ ἐθνικὴ προσφορὰ τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχαήλ, ἡ ὁποία ὁδήγησε τίς Ἑλληνίδες μακριὰ ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ καλλιτεχνικὰ πρότυπα, βοηθώντας τες νὰ ἐπιστρέψουν καὶ νὰ ἀντλήσουν δυνάμεις μέσα ἀπ' τίς ἀγνές καὶ ἄδολες πηγές τῆς λαϊκῆς μας χειροτεχνίας. Στὸ Γιαννόπουλο ποὺ πρῶτος εἶδε τὴν ἀξία του χρωστᾷ πολλὰ κι' ὁ Δημήτρης Πικιώνης, τὸ δὲ Ἀρχιτεκτονικὸ καὶ ζωγραφικὸ, ὅλο του τὸ αἰσθητικὸ ἔργο, μὲ τὴν παγκόσμια ἀναγνώριση, στηρίζεται ἀπόλυτα πάνω στὶς γραμμὲς ποῦχε χαράξει ἐκεῖνος. Ὁ Κωζαντζάκης ἀναγνώρισε τὴν ἑλληνοποιὸ ἐπίδραση ποὺ εἶχε πάνω του τὸ Γιαννοπούλειο ἔργο· ἐνῶ τὰ ποιήματα τῆς Μυρτιώτισσας καὶ ἡ δράση τοῦ Ἰῶνα Δραγούμη μιλάνε καὶ μόνον τους γι' αὐτήν. Γεγονὸς ἄλλωστε ὅτι ἡ Ἑλληνολατρικὴ γραμμὴ στὴ λογοτεχνία μας ξεκινᾷ ἀπ' τὸν Γιαννόπουλο καὶ ὅτι μὲ τὸ ἔργο του, ποῦδρε

ἄξιο συνεχιστῇ στο πρόσωπο τοῦ Ἰωνα Δραγούμη, κορυφώθηκε ἡ Ἑλληνικὴ συνείδηση. Ἀληθινὰ μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ὁ Γιαννόπουλος ὑπῆρξε ὁ Προδρόμος καὶ σὰν τέτοιος ἔχτισε μὲ τὰ χέρια ἐκείνων πὺν ἄφισε πίσω του. Μὲς' ἀπ' τὸ καταλυτικὸ κάθε σάπιας ιδέας ἔργο του, μέσ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄρνηση τῶσων παραδεδεγμένων καὶ κατεστημένων ἐννοιῶν, βγήκανε καὶ διαμορφωθήκανε ἐθνικὲς πνευματικὲς ἀξίες, πὺν στήνουνε ἕναν δλάκερο πνευματικὸ πολιτισμό, ἐνῶ ἡ φωνὴ του θὰ δείχνει πάντα τὸ δρόμο τῆς ἐθνικῆς ἀναγέννησης.

Ὁ Ἑθνικισμός, πὺν κήρυξάς τον ἔγινε ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος καὶ πὺν τὴ φλόγα του φούντωσε μέσα στὰ στήθη τῶσων φωτισμένων πνευμάτων, πὺν κινήθηκαν γύρω του καὶ σύμφωνα μὲ τὰ διδάγματά του, ἦτανε κάτι τὸ τέλει διαφόρο ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν μέχρι τότε, μὰ καὶ ἀπὸ τὸν σήμερα ἐννοούμενο. Ἦταν ὁ Ἑλληνικὸς Ἑθνικισμός τὰ πλαίσια τοῦ οἱοῦ αὐτὸς ξανατοποθέτησε στὴ σωστή τους βάση. Γιατί, μὲ τὸ νὰ καθορίσει σὰν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τοῦ Ἑλλήνα τὸν ἑξανθρωπισμὸ τῆς Οἰκουμένης, ἀπέδειξε ὅτι μόνο ὁ Ἑθνικισμός τῶν Ἑλλήνων εἶναι σωστός, ἀφοῦ ἀποβλέπει στο Πανανθρώπινο καλὸ καί, γιὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑξαρσὴ του ἀναγκαία. Ἀποδεικνύοντας συνάμα καὶ τὴν ἱστορικὴ μας συνέχεια, ἀπ' τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ἔδωσε μαζί μὲ τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία της καὶ τὴν ἀναγνώριση τῆς μοναδικότητος τῆς Ἑλληνικῆς φύσης στὴν κατασκευή Ἀνθρώπων, δηλαδὴ ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀτόμων, ποῦχουν σὰν προορισμὸ τὸ ξάπλωμα τῆς ἀληθινῆς γνώσης, τοῦ ΦΩΤΟΣ, σ' ὅλη τὴ γῆ. Μὲ τὴν προσφορά του αὐτὴ διέστειλε τὴν ἐννοια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνικισμοῦ ἀπ' τὸν Σωδινισμό, ὁ ὁποῖος ταυτίσθηκε πιά μὲ τὸν Ἑθνικισμὸ πὺν τὸ φούντωμα καὶ ἡ διατήρησή του ἀπαιτοῦν μόνο αἷμα, μαζί μὲ τὴν καταστροφή καὶ τὸν ἀφανισμὸ τῶν ἄλλων. Ἐνῶ, ἀντίθετα, ὁ Ἑλληνικὸς Ἑθνικισμός, μὲ σκοπὸ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ Ἑλλήνα καὶ προορισμὸ τὴ μεταβολὴ του σὲ φωτιστῇ καὶ δάσκαλο τοῦ κόσμου ὅλου, εἶναι ὁ σωστός, ἐνδργετικὸς καὶ γιὰ τοῦτο ἐπιθυμητὸς ἀπ' ὅλους τοὺς λαούς, αὐτὸς πὺν τὴν ἑξαρσὴ του ἀποζητᾷ ὅλη ἡ ταλαιπωρημένη Ἀνθρωπότης.

Ἀστοχη, πάρα πολὺ ἀστοχη, ὑπῆρξε ἡ διατύπωση πὺς ὁ Γιαννόπουλος ἦτανε «αἰσθητικὸς — καὶ ἴσως μόνο αἰσθη-

τικός». "Αστοχη καὶ ἐπιζήμια, διότι παρουσιάζει μιὰ θεμελιακὰ ἐθνικὴ ἐργασία κάτω ἀπὸ ἄλλο καὶ περιορισμένο πρῶσμα. Ἦταν ὅμως, μέχρι σήμερα, τόσο λίγο γνωστὸ τὸ σύνολο τὸ ἔργο του καὶ ἔτσι σκορπισμένον πού καμμιά σοβαρὴ μελέτη δὲ μπορούσε νὰ γίνηι. "Αν τὰ πράγματα ἦτανε διαφορετικὰ θὰ διαπιστωνότανε ὅτι ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος ἦτανε καὶ αἰσθητικός, ὅπως ἦτανε καὶ τόσα ἄλλα καί, μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα Ἑλληνας. Αἰσθητικὴ ἄλλωστε γι' αὐτὸν σημαίνει ἀναζήτησις καὶ μόνο τῶν στοιχείων πού ἀποτελοῦνε τὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς τρεῖς νόμους οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν πλήρη διανοητικὴ ζωὴ. Τῶν νόμων «τοῦ Καλοῦ (Ὁραίου), τοῦ Ἀληθινοῦ καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ». Ἦταν Ἑλληνας λοιπὸν πραγματικὸς καὶ σωστός ὁ Γιαννόπουλος, πού δὲ δεχότανε μάλιστα συμβιβασμοὺς οὔτε ἔκανε ὑποχωρήσεις. Ποιὸν πίστευε στὴν καταγωγὴν του — στὴ μοναδικότητα τῆς καταγωγῆς του — καὶ στὴν ἱερότητα τῆς ἀποστολῆς του. Γιὰ τοῦτο θέλησε νὰ γίνηι καὶ κριτικός, διδάσκαλος, καθοδηγητής, οὐσιαστικὸς ἀναμορφωτὴς τοῦ Γένους του. Ζητοῦσε «νὰ ἐξελληνίσῃ τὸ ρωμαϊκὸ ὅπως ἔλεγε ὁ Γαβριηλίδης. Καὶ — τί σφάλμα καὶ ποιά εἰρωνία! — τὸν εἶπανε γι' αὐτό του τὸν ἀγῶνα σωβινιστὴ, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀγωνιζότανε καὶ ἀγωνιοῦσε γιὰ μιὰ ἐθνικὴ ἀναμόρφωση πού θὰ ἐπέτρεπε στοὺς Ἑλληνες νὰ ἐκπληρώσουν τὸν προορισμόν τους, τὸν Ἐξανθρωπισμὸ τῆς Οἰκουμένης. Σωβινιστὴ αὐτόν, ποὺ ζητοῦσε τὴν ἔξαρση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικισμοῦ γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἔτσι ὁ νέος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πού θὰ φωτδοτήσῃ καὶ πάλι τὴν κουρασμένη ἀνθρωπότητα, ἡ ὁποία θὰ μπορέσῃ τότε νὰ βρεῖ τὴ λύση γιὰ τὰ προβλήματά της. Αὐτόν πού τοποθέτησε τὸ Ἑλληνικὸ ἰδανικὸ ἔτσι ὥστε νὰ φαίνεται πεντακάθαρα πὼς ὁ Ἑλληνας ὄχι μόνο δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ποτὲ σωβινιστής, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος υπάρξεώς του τὸν υποχρεώνει νὰ μεταβάλεται σὲ Ἐξανθρωπιστὴ. Γιατὶ αὕτῃ εἶναι ἡ ἐθνικὴ του ἰδέα. Ἀπὸ αὕτῃ τὴν ἀντίθεση καὶ μόνο φαίνεται καθαρὰ ἡ παρεξήγησις πού ἔχει γίνεи γύρω στὸ ἔργο του καὶ στὸν χαρακτηρισμὸ τῆς προσωπικότητάς του. Ἔπειτα, ὁ καθ' ἕνας πού μιλοῦσε ἢ ἔγραφε γιὰ τὸ Γιαννόπουλο, στηριζότανε σ' ἓνα μόνο μέρος τοῦ ἔργου του πού ἢ ἀνταποκρινότανε στὸ

Δικό του ἐσωτερικὸ κόσμον ἢ, ἀκόμα χειρότερα, μὲ τὸ νὰ θίγει τὰ κακῶς κείμενα, τὸν ἐνοχλοῦσε προσωπικά. Κι' ἀπὸ 'δῶ ληγάζει ἡ πλημμυρίδα ἐκείνων ποὺ πολέμησαν τὸ ἔργο του, χτυπῶντας ὁ καθ' ἕνας τοὺς διαφορετικὰ σημεῖα τοῦ ἀπ' τὸν ἄλλον καὶ πνίξανε μὲ τὴν πολεμικὴ τοὺς στὴν ἀρχή, καὶ μ' ἕνα πανύψηλο τεῖχος σιωπῆς ἔπειτα, κι' αὐτὴ τὴ θύμησίν του. Ἐδῶ κρύβεται καὶ ἡ ἐξήγηση τῆς ἀρνητικῆς ἢ καὶ παθητικῆς σιάσης ἐκείνων ποὺ ὁ ἴδιος πίστεψε ὅτι μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουνε κάτι τὸ ἀξιόλογο ἢ, ἀπλά καὶ μόνο, τοὺς εἶχε ἐμπιστοσύνη — ἂν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ κάτι τέτοιο. Λίγοι, πολλοὶ λίγοι εἰν' ἀλήθεια, τολμήσανε νὰ ἐκφρασθοῦνε δημόσια καὶ νὰ ὑπερασπιστοῦνε τὸ ἔργο καὶ τὴ μνήμη του. Γι' αὐτὸ ὁμῶς ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀκόμη ἐρμηνεία. Μόνο μορφῆς τοῦ ὕψους τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Ξενόπουλου καὶ τοῦ Γαβριηλίδου καὶ — ἀπὸ τοὺς νεωτέρους — τοῦ κίρους καὶ τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ Δ. Βεζανῆ καὶ τοῦ Λίνου Κερζῆ, μπορέσανε νὰ συλλάβουνε, στὸ σύνολό της, τὴν ἀξία ἐνὸς ἔργου, σὰν τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου.

Ἐγραψε κάποτε ὁ Ξενόπουλος, πὼς «γιὰ τοὺς ἰδεολόγους τοῦ μέλλοντος, κάθε φράσις τοῦ Γιαννοπούλου, εἶναι ἱκανὴ νὰ γεννήσῃ δλόκληρον βιβλίον». Καὶ πραγματικά δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβεῖ διαφορετικά, μ' ἕνα ἔργο ποὺ ἀσχολεῖται τόσο διεξοδικὰ μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴ λεπτομερῆ ἐξέταση τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος, γιὰ νὰ συντρίψει ὅλα τὰ κακοβαλλόμενα σχήματα καὶ νὰ καθορίσῃ ἔπειτα δρόμους δημιουργικῆς ἀνασύνθεσης. Σωστὸ πάλι ἦταν κι' αὐτὸ ποὺ εἶχε πεῖ ὁ Δραγούμης, πὼς «τὸ βιβλίον του καθαρίζει τὸν Ἕλληνα ποὺ ξέρει νὰ τὸ διαβάσῃ...», γιὰτὶ ὁ Γιαννόπουλος παρουσιάζει τόσα καὶ τόσα νέα πράγματα, ἄλλα μὲ νέα ἐμφάνιση καὶ ἄλλα, πολλὰ, τελείως καινούργια, ἔρχεται τόσες πολλὲς φορὲς σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ δημιουργημένο μέσα μας κόσμον, μὰ λύνει καὶ τόσα — ἂν ὄχι καὶ ὅλα — τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ μας προβλήματα, ποὺ τουλάχιστον σφάλμα εἶναι μιὰ πρόωρη, πρὶν ἀπὸ μιὰ καλὴ, μὰ πολὺ καλὴ μελέτη, ἔκφραση γνώμης.

Τὸν Γιαννόπουλον, πάν' ἀπ' ὅλα τὸν χαρακτηρίζει ἡ πίστις του στὸ νέο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ποὺ αὐτὸς ὁραματίσθηκε καὶ ποὺ στὸν ἐρχομὸ του ἀπέβλεπε καὶ πίστευε ἀκράδαντα. Τὸ

ἔργο του ἔχει σὰν ἀφετηρία του τὸν Ἑλληνισμό καὶ περνώντας ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας μέσ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐξαγνιστικὸ καμίνι, καταλήγει καὶ πάλι σ' αὐτόν. Μελέτησε ὅχι μόνον τὰ Ἑλληνικά κείμενα μὰ καὶ κάθε τι τὸ ἑλληνικὸ ἀπὸ τὴ φύση μέχρι καὶ τὸ τελευταῖο ἀντικείμενο· Μεγαλοδεδάτης ἀπὸ φυσικοῦ του, μὲ ἀκλόνητη πίστις στὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμη τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, συνέλαβε τὸ ὄραμα τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἔβασε τὰ θεμέλιά του τόσο γερὰ καὶ βαθειά, ὥστε νὰ μπορέσει αὐτὸς νὰ πυργωθεί ἠψηλότερα καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο, ἀπ' τὸν ὁποῖο γύρευε νὰ παραδειγματίσει τὴ φυλή, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ τὴν ἐπιστρέψει σ' αὐτόν. Λάτρης κάθε ἑλληνικοῦ εἶδε τὴν καταστροφικὴ Εὐρωπαϊκὴ ἐπιρροή καὶ ἔκανε σημάα του τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀποτίναξή της. Μετέτρεψε τὸ «πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος», σὲ πᾶς μὴ Ἕλλην ἀνθρωποειδές», καὶ ἀγωνίστηκε γιὰ τὴ διάδοσή του, μιὰ καὶ ἡ πίστις στὶς ἰδέες του τοῦ εἶχε ἐπιτρέψει νὰ δεῖ αὐτὸ πού μόλις οἱμερὰ ἄρχισε δεῖλὰ καὶ ὅχι ξεκαθαρισμένα, νὰ παραδέχεται ἡ ἐπιστήμη τὴν αὐτοχθονία δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ προχωρήσει ἀκόμη πιὸ πέρα καὶ νὰ θρονιοφωνάξει αὐτὸς πρῶτος τὴν πνευματικὴ, λόγῳ φύσεως, ὑπεροχή τους ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς· Ὀνομάζει τοὺς Ἕλληνες πνευματικὴ ἀριστοκρατία καὶ ἀνθρωποποιούς ὁλόκληρης τῆς Οἰκουμένης καὶ καθιστᾷ ὑπεύθυνο γιὰ τὴν κατάντια του ὅλο τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ὅχι μόνον τὴν ἡγεσία του, ζητώντας τὴν πραγματοποίησιν θαυμάσιας Πνευματικῆς Ἐπανάστασης σὰν τὴ μόνη λύσιν πού μπορεῖ νὰ ξαναβάλλει τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων στὸ σωστό του δρόμο.

Στήνοντας τὸν ἕνα πᾶνω στὸν ἄλλο τοὺς τέσσερεις σπονδύλους τοῦ κίονα, πού ἀποτελεῖ τὴν σπονδυλικὴ στήλη τοῦ ἔργου του καὶ διατυπώνοντας τοὺς τρεῖς ἀναβαθμοὺς τῆς Μεγάλης τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἰδέας, δηλαδὴ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ Γένους, σὲ σημεῖο πού νὰ μπορέσει αὐτὸ νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν ἀποστολή του, ἔπειτα τὴν ἐξάπλωσίν του — σὰν κράτους — στὰ δικά του πατρογονικά ἐδάφη καὶ τέλος τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῆς Οἰκουμένης, χάραξε στὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κινηθεῖ γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ φυσικὸ του προορισμό.

Σὲ ἐποχὴ ἐθνικῆς καταπτώσεως, μένοντας μόνος καὶ ἀ-

διάφθορος αὐτός, παλεύει γιὰ τὴ μετάδοση τῶν ιδεῶν του καὶ ὀρθώνει τὸ ἀδαμάντινο ὕψος τοῦ ἔργου του ἀνάμεσα ἀπ' τὶς μικρότητες τῆς ἐποχῆς του καὶ ὅλων τῶν κατοπινῶν, δημιουργώντας μὲ τὰ χέρια ἐκείνων πού μποροῦν νὰ τὸν ἀφομοιώνουν. Μὲ γλῶσσα μαστίγιο καὶ ὕψος ἐξουσιαστοῦ, πού τὴ δύναμὶ τοῦ ἀντλοῦσε μέσα ἀπ' τὴν πίκρα γιὰ τὸ χαμοκύλισμα τῆς φιλῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν της, χτύπησε τὴν πνευματικὴ κατὰ-πτωση, τὸν γραικυλισμὸ, τὴν ξενομανίαν καὶ κάθε πυροσοῦσα ἐθνικὴ πληγή, χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ. Χωρὶς νὰ παρατάσσει ξένες χρονολογίες, βιβλιογραφία ἢ ξένες γνώμες, ἔκανε καὶ ἐξέθεσε τὴ σύνθεση τῆς Ἑλληνιστικῆς του ἀντιλήψεως μὲ τρόπο καθαρὰ ἐπιστημονικόν. Στὸν ὀλέθριον Διεθνισμὸ ἀντιτάσσει τὸν Ἑθνισμὸ καὶ καθορίζοντας τὸν ἐκπολιτιστικὸ καὶ ἐξανθρωπιστικὸ ρόλο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνικισμοῦ ἀφίνει κάπου νὰ διαγραφεῖ καὶ ἡ πίστη του στὴν ἀξία τῆς κοινότητος, τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος, γιὰ τὴ δημιουργίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος.

Ἀπόλυτος σὲ ὅλα του, σὰν τέλειος Ἕλληνας, ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ σὰν εἶδε πὼς δὲν εἶχε ἔλθει ἀκόμα ἡ στιγμή γιὰ νὰ δεχτεῖ τὸ Ἕθνος τὸ κήρυγμά του καὶ νὰ τὸ μεταβάλει σὲ βίωμα. Φεύγοντας ὅμως ἄφισε πίσω του πολὺτιμο ὑλικόν, δοσμένον ἤδη, καὶ πάν' ἀπ' ὅλα τὴ σωστὴ τοποθέτηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνικισμοῦ καθιστώντας τὸν ἔτσι ἀπαραίτητο γιὰ ὅλη τὴν Οἰκουμένη. Ἡ ζωὴ του, τὸ ἔργο του καὶ ὁ τρόπος πού ἔφυγε, συμβάλλανε στὸ νὰ παραμείνει σὰν ὁ μεγάλος παραξηγημένος καὶ ἀγνοημένος μαζί, ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἂν καὶ ἦταν ὁ μεγαλύτερος προφητικὸς, πολιτικὸς καὶ ἀναγεννητικὸς ἐγκέφαλος πού γέννησε ἡ νεώτερη Ἑλλάδα, ἀπαλλαγμένος ἀπ' ὅλα τὰ καταστροφικὰ ἐλαττώματα τοῦ Ἑλληνα.

Σήμερα πού οἱ ιδέες του δὲν ἐξετάζονται πιά σὰν περίεργον φαινόμενο, μὰ ἔχουν ἀρχίσει νὰ γίνωνται συνειδητὰ τῶν πολλῶν καὶ ὅλο του τὸ οἰκοδόμημα θὰ στέκεται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα σὰν τὸ πρότυπο τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, αὐτῆς πού τόσο τὴν ἀγάπησε καὶ πού τῆς ἀφιέρωσε ὅλο του τὸ ἔργο· ἅς ἐπαναληφθοῦνε, γι' ἄλλη μιὰ φορὰ, τὰ λόγια ἐνὸς ἀπ' τοὺς μαθητὲς του:

«Κοιμήσου ἡσυχος, Περικλῆ Γιαννόπουλε· Ὁ σπóρος

πὺν ἔσπειρες ἀνθίζει σήμερα μέσα στὰ στήθη ὅλων τῶν Ἑλληνοπαίδων τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ κατενίκησαν δύο αὐτοκρατορίες καὶ ἐξευτέλισαν τὴ Σλαυικὴ ἀπειλή, δὲν ὑπῆρξε καμμιὰ πίκρα καὶ ἀπογοήτευση, τὴν ὁποία νὰ μὴ δοκιμάσανε ἀπ' τοὺς Συμμάχους καὶ ἀπὸ τὸν πολιτισμένο κόσμον, πὺν Ἐσὺ τόσο δίκαια καὶ περιφρονητικὰ ὀνόμαζες «Φράγκους».

Ἔτσι κατάλαβε πιά ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ γένους θὰ προέλθει μόνο ἀπὸ μέσα μας, ἀπὸ τὴν ἀναγέννηση δηλαδὴ τοῦ Ἑλλήνα ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας. Ἔτσι ὠρμάσανε τὰ Ἑλληνικὰ νειάτα καὶ μποροῦν νὰ καταλάβουν τώρα τοὺς φωτεινοὺς καὶ αἰώνιους θεσμούς, πὺν Σὺ ἔστηρες πρὶν ἀπὸ 53 χρόνια καὶ πὺν τότε φαινόntonσαν ἀκατανόητοι.

Κοιμήσου ἥσυχος, Περικλῆ Γιαννόπουλε. Γιατὶ τὸ ὄνειρο τῆς Φυλῆς σου, πὺν τόσο ἀγάπησες, ἡ ἀπόκτηση δηλαδὴ τῆς ἐνότητάς της καὶ ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ ὄνειρο πὺν πρῶτος Ἐσὺ μὲ τόση καθαρότητα εἶδες καὶ μὲ τόσο πάθος δίδαξες, ἔχει ριζώσει στὶς καρδιὰς τῶν Νέων οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ τὸ πραγματοποιήσουν ὁπωσδήποτε».

Ἄς εἶναι ἡ ἡχὼ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ μαζὶ τὰ φιλήματα τῆς Ἀττικῆς γῆς πὺν τὸν σκεπάζει, παρηγοριὰ κι' ἐλπίδα του.

